NEMZETI NŐNEVELÉS.

XX. ÉVFOLYAM. 1899. SZEPTEMBER. VII. FÜZET.

A GYERMEKVÉDŐ KONGRESSZUS.

Az emberiség számára a földön az örökéletet a gyermek biztosítja; a gyermek, mely nem csak a szülők öröme, reménye és büszkesége: az emberi tökéletesedés záloga is. Ezért volt a gyermek minden időkben a szerető szívek, a nagy gondolkodók, a nagy törvényhozók legfőbb gondoskodásának tárgya: ezért fordult a 19. század társadalmának, ennek a kiválóan humanisztikus irányú társadalomnak figyelme a gyermek felé. Mert a mit régen csak az emberiség nagyjai tudtak és éreztek, tudja és érzi ma már a fejlett kulturával biró nemzetek egész zöme. Tudja, hogy a jövő társadalma olyan lesz, milyen nemzedéket nevelünk számára, érzi, hogy az emberi nyomorúságok legvigasztalanabbja, legfájdalmasabbja: a gyermekek nyomorúsága, a gyermekek szenvedése. Ez a tudat, és ez az érzelem hozta létre a jelen században az árva- és szeretetházakat, bölcsődéket és lelenczházakat, a gyermekmenedékházakat, ovodákat, gyermekkórházakat, vakok, süketnémák és gyengeelméjűek nevelőintézeteit. Ez hozott létre az elhagyatott, a szenvedő, a züllésnek indult, a ruhátlan és éhező gyermekek javára nagyon sok jó és nélkülözhetetlen intézményt, s ez értette meg a haldokló század társadalmával, hogy az eddigi intézkedések nem elégségesek, hogy többet és nagyobb erélylyel kell cselekedniök a szegény, a védtelen gyermekek érdekében. Ez a tudat és ez az érzelem hívta életre az 1896 október havában Firenzében tartott első gyermekvédő nemzetközi kongresszust, ez teremtette meg annak folytatása- és örököseképen a szeptember 13—17 napjain Budapesten lezajlott második nemzetközi gyermekvédő kongresszust is.

György Aladár volt ennek is, mint fővárosunkban annyi

szép és nemes dolognak kezdeményezője, mozgatója. Ő alkotta meg az előkészítő-bizottságot, az ő buzgóságának sikerült az előkészítő nagy bizottság elnökéül olyan nagylelkű emberbarátot nyerni meg, mint Rakovszky István és olyan jószívű és tevékeny társelnököt, mint báró Malcomes Jeromosné. Már az 1897 október hó 24-én tartott alakuló nagygyülés kijelölte a kongresszus legfőbb teendőit, megválasztotta az alakítandó szakosztályok elnökeit, kik két éven át fáradva az előkészítő munkálatokkal az ügyet diadalra juttatták. Társadalmunk kitünőségeiből kerültek e nemes munkának apostolai, méltó, hogy nevüket a történet számára feljegyezzük. Az *ünnepélyt rendező bizottság elnöke* lett dr. Hegedüs Sándorné, titkárai dr. Szabó József, dr. Kovács Ernő, Salamon Ödön; *az orvosi* szakosztály elnöke dr. Bókay János, titkára dr. Faragó Gyula; a *jótékonysági* szakosztály elnöke báró Malcomes Jeromosné, titkárai dr. Bakonyi Kálmán, dr. Német József; a *jogi* szakosztály elnöke: dr. Székely Ferencz, titkára dr. Vámbéry Rustem; a *kiállítási* bizottság elnöke dr. Kovács Gyula, titkára dr. Bálint Imre; az *irodalmi* bizottság elnöke Rákosi Jenő, alelnöke Cziklay Lajos, titkárai Sturm Albert és Sasvári Ármin; az *emberbaráti* szakosztály elnöke gr. Teleki Géza, titkára Scherer István; a *pedagógiai* szakosztály elnöke Péterfy Sándor, titkára Peres Sándor; az igazgatóság ügyvivő elnöke dr. Katona Béla, *pénztárnok* dr. Szabó József. Ezekhez a nevekhez fűzte még most szept. 12-én a kongresszus alakuló ülése György Aladár, Mandeló Károly, Rudnay Józsefné, dr. C. D. Severeano, dr. Ugo Conti, dr. Rousseau St. Philippe, dr. Neuman Henrik, dr. Schabanoff Anna, dr. S. B. Violi és dr. Dégen Gusztáv neveit, kiket alelnököknek választott, s tiszteletbeli elnökség és tagság czímén beiktatta a hazai és külföldi előkelőségek s kitünőségek egész sorozatát.

De nemcsak a kongresszus elnökei és titkárai, az előadók is egytől-egyig a tudomány, az ész és szív kitünőségei voltak. Az előadások a lehető legszakszerűebbek, tárgyhoz szólóak, emelkedettek és komolyak voltak, a vitatkozások magas színvonalon állottak. Hazai tagja ötszáznál több volt a kongresszusnak, s a

külföldi tagok száma is megközelítette a 100-at. A kongresszusnak tehát megvolt a kellő erkölcsi sikere, s a kongresszusi napló büszkén fogja e sikert igazolni, megőrizvén az érdeklődők számára a sok kitünő előadást, és feljegyezvén a kongresszus által a gyermekek ügyében hozott sok fontos határozatot.

És mégis engem, mikor e kongresszus lefolyására visszatekintek, bánat fog el. Nem ilyennek gondoltam, nem ilyennek képzeltem én ezt a kongresszust. A vezérek, a kitünőségek kétségtelenül megtettek mindent, a mit tőlük várhattunk; az állam és a főváros anyagi és erkölcsi támogatást nyujtottak; sőt a főváros összes iskoláiban három napi szünetet rendelt el, csakhogy a tanítók a kongresszuson résztvehessenek: és mégis azt láttam én, hogy mi nem emelkedtünk maig sem azon culturnemzetek sorába, kik a gyermekvédelem fontosságát teljesen átértik, annak eszméiért igazán lelkesülni tudnak. A vezérek, azok igen, megtették kötelességüket, sőt többet annál, de társadalmunk zömét hidegen hagyta a gyermekek ügye. Nem csak a *nagy közönség* hiányzott; hiányoztak a közelebbről érdekeltek is, azok, a kiknek e kongresszusból tanulniok, kiknek a kongresszuson tevékeny részt venniök, a vezetőkkel együttérezniök kellett volna. Nem csak az orvosokat, és jogászokat, a *pedagogusokat* éri panaszom első sorban.

Mert hisz a jótékonysági és emberbaráti szakosztályban ott volt most is az a néhány kitünő asszony és férfi, kik társadalmunkban a jótékonyságnak és irgalmasságnak apostolai: Rudnayné, Csikyné, Herichné és mások. De a pedagogiai szakosztály jórészt csupán azért nem tartotta üres teremben előadásait, mert a képviselőház nagy termének padsorait a «jövő reményei», a leendő tanító és óvónőnemzedék, a képzőintézetek növendékei töltötték be. Nem látszott meg a termen, hogy a főváros tanítóságának szünnapja van, nem, hogy az állam segélyben részesítette a vidékről felutazó tanítókat. Az a nehány tanfelügyelő, mint Deák Lajos, Eötvös Károly és mások, 20—30 buzgó tanító és tanítónő jelenléte csak kirívóbbá tette a tömeg távollétét s igazolta azt, hogy a mi társadalmunkat a gyermekvédelem szükségességének tudata még át nem hatotta.

Az egyes szakosztályok működéséről, melyre azonban később még visszatérünk, a következőkben számolunk be: Megalakult az orvosi, jogi, jótékonysági, emberbaráti és pedagogiai szakosztály. Az *orvosi* szakosztályon az első előadó Concetti római orvos volt, ki «a gyermekgyógyászat tanítása az egyetemeken» czímen tartotta értekezését, Schabanoff Anna dr. *a szenvedő gyermekek védelméről Oroszországban* tartott előadást; dr. Bókai János a *szamárhurutról, tekintettel a tüdővész terjedésére*, Thirring Gusztáv *Budapest gyermekhalandóságáról* beszélt; mig dr. Eötvös József az *elzüllött gyermekekről való gondoskodásról*, dr. Szegő egy *magyar tengerparti* gyógyintézetről, dr. Faragó Gyula pedig a *születés előtt való gyermekvédelemről*, értekezett. A *jogi* szakosztályban dr. *Neumann Ármin a szülői hatalom korlátozásáról*, dr. Doleschal Alfred a *törvénytelen gyermekek jogi állásáról* értekezett.

A jótékonysági szakosztályban több előadást tartottak, nevezetesen br. Malcomes Jeromosné a *munkás gyermekek neveléséről*, indítványozva, hogy a munkáslakta városrészekben műhelyek és iskolák állíttassanak fel, s nők felügyelete alatt a gyermekek élelmezéséről gondoskodás történjék. E kérdés tanulmányozására a szakosztály bizottságot küld ki, mely a legközelebbi kongresszuson jelentést fog tenni. *Csatáry Lajos* dr. a szünidei gyermeküdülő helyekről értekezett. *Shwatowa* asszony a kegyetlen bánásmódban részesülő gyermekekről az ilyen gyermekeket védő londoni intézményekről beszél oly nagy hatással, hogy a szakosztály dr. Mandelló indítványára a szép beszéd különkinyomatását határozza el, *Oraboni* grófnő az utczán kóborló és elhagyott gyermekek érdekében szólal fel s az államot óhajtja kötelezni az ilyenek eltartására. *Miss Grace Stabbia* szabad előadásában dicsérettel emlékezik meg a magyar emberbaráti és gyermekvédő intézményekről, majd *Beksics Gusztávné* a szegény gyermekek felruházásáról beszélt; ugyane tárgyban fejtették ki nézeteiket Milton Rhodes (Manchester), *Bossányi Iván* és *Malcomes báróné*.

Az emberbaráti szakosztály tanácskozásai kellő érdekeltség

mellett, igen szép rendben folytak le. Az első előadást itt *Hausmann C. F.* svájczi professor tartotta ismertetvén a svájczi gyermekvédelem jelen állapotát, sorra kerültek a javító intézetek ügyei, a vakok és siketnémák ügye s hülyék nevelésének kérdése stb.

A *pedagogia* szakosztály tárgysorozata is érdekes volt. E szakosztály elnökül dr. *Hegedüs Istvánt* a meleglelkű poetát, továbbá Lakits Vendelt, Sretvizer Lajost, Ujváry Bélát, Ember Károlyt, Rőzer Jánosnét és Számord Ignáczot választotta, jegyzőkké pedig Havas Istvánt és Nemecskay Irmát. Az ülést mind a két napon Hegedüs István vezette. Gyönyörű megnyitó beszédében meleg hangon emlékezett meg a székes főváros áldozatkészségéről, melylyel Brunszwick Teréznek emléktáblát készíttetett. Az előadások sorát Peres Sándor nyitotta meg, magvas beszédben fejtegetvén, «a házi nevelés ferdeségeit a gyermek-védelem szempontjából». Ehhez a tételhez szólt hozzá szabad előadásában érdekesen és okosan Geőcze Sarolta is. Ujváry Béla a kongresszus egy külföldi tagjának: Rodes dr.-nak (Manchester) egy fölolvasását ismertette s indítványozta, hogy Peres indítványainak d) pontjához fogadják el, hogy a törvényhozás figyelmét hivják föl a szülőiktől elhagyott gyermekek védelmére hozott 1889-iki angol törvényre.

Deák Lajos kir. tanfelügyelő, Kovács Vincze (Arad) és Budinszky Károly (Budapest) fölszólalásai után Peres indítványait következőleg fogadták el: *a)* Felsőbb iskoláinkban a családi nevelés helyes elvei ismertetendők megfelelő olvasókönyv alapján; *b)* lelkészeink a templomban — alkalmilag— hirdessék s terjeszszék a helyes nevelés elveit; *c)* népszerű neveléstani műveket kell iratnunk és terjesztenünk s gyermekeink nevelésével a nem szaklapokban is foglalkozzunk; a szülők számára pedagógiai folyóirat kell; *d)* a törvényhozás a családi és társadalmi élet jog- és hatáskörének szabályozásában a nevelés érdekeit kellő figyelemben részesítse; társadalom és állam védje a szegény, a családi gondozásban nem részesülő gyermeket s a züllésnek indult szülők gyermekeit, esetleg az 1889-iki angol törvény alapján; az iskola a nevelésre épp oly gondot fordítson, mint az oktatásra; a tanuló ifjúságban a nemesebb eszmények iránt való fogékonyság fejlesztessék.

A következő tételt: «Tapasztaljuk-e a gyermekek kora érettségét és ennek káros következményeit s mit tehetünk ellene?» Sretvizer Lajos fejtegette eszmékben gazdag, kiválóan érdekes beszédben. Hozzászólt a kérdéshez Nagy László igazgató. Sretvizer következő indítványát egyhangulag elfogadták: «Tekintve, hogy a gyermek kora érettsége egyrészt a testi fejlődést hátráltatja s az egészséget is megtámadja; másrészt pedig a gyermek egész szellemi életének természetes és helyes fejlődésében is tetemes károkat okozhat: mondja ki a «Budapesti nemzetközi gyermekvédő-kongresszus» pedagogiai szakosztálya, hogy a szülők, nevelők s a közoktatásügy vezetői mindig úgy irányítsák a gyermekek szellemi nevelését, hogy azok biztosan meg legyenek óva a kora érettség káros következményeitől.» Nagy László indítványaiból csak a következőket fogadták el: *a)* tanítóképző-intézetekben a neveléstan keretében megismertetendők a psychopathia alapfogalmai s legnevezetesebb esetei; *b)* A psychopathiában (lelki korlátoltságokban) szenvedő gyermekek számára nevelő-intézetek felállítása kívánatos. Láng Mihálynak itt bejelentett indítványát a Pedagógiai Társasághoz tették át.

A valláserkölcsi nevelésről Gergely Antal ev. ref. lelkész szólt ékesszólóan és meggyőzőleg. Hozzászólt e kérdéshez Molnár Mária, szintén nagy hatással. Gergely tételeit a szakosztály következőleg fogadta el: 1. Mondja ki a kongresszus, hogy minden tanférfiú és emberbarát kötelességének tartja küzdeni ama bűnök ellen, melyek mint paráználkodás és részegeskedés a gyermekeknek testi és lelki tekintetben gonosz környezetet teremtenek. 2. Mondja ki a kongresszus, hogy szükségesnek tartja a valláserkölcsi nevelésnek élénkebbé és életteljesebbé, a gyermek lelki világához illőbbé s a pedagógia követelményeinek megfelelőbbé tételét, hogy annak eredménye ne csak külső szertartások és száraz doktrinák ismerete legyen, hanem isteni igazságoknak a gyakorlati életbe való átvitele. 3. Mondja ki a kongresszus, hogy a hivatalos egyházi vallásoktatás mellett szükségesnek tartja a 12—16 évesekre nézve a vasárnapi valláserkölcsi nevelést lelkészi vezetés mellett.

A második napon Halász Sarolta előadása és Angyal Malvin

hozzászólása után kimondta a szakosztály, hogy a *kisdedóvást a kisdedneveléstől elválasztani nem lehet. Schön József* előadó helyett *Péterfy Sándor* beszélt a jó irányú gyermekirodalomról, majd *Ember János* fejtegette a következő kérdést: «Vannak-è a mai iskola belső életében tényezők, a melyek a gyermekvédelem szempontjából módosítandók?»

Az elemi iskolára nézve az előadó nézete a következő volt: A gyermek túl van terhelve: *a)* az I. osztályban 1. az irás és olvasásnak egy év alatt végzése, illetőleg elvégzésének erőszakolása által, 2. a számolás anyagának nagy terjedelme által, 3. a tanításmód mesterkéltsége által; *b)* a többi osztályokban: 1. a könyv nélkül tanultatás által, 2. az élettelen gépies tanítás által; *c)* az összes osztályokban: az erőszakos fegyelmezés által. Ezeken a bajokon segíteni kell: 1. A tanítás kezdetének későbbre tolása (7. év) által, 2. az ismeretanyag helyesebb beosztása, észszerűbb csoportosítása (tantervrevizió) által, 3. a tanítóképzés reformja, 4. a tanítók anyagi helyzetének javítása által (a tehetséges elemeknek a pályára vonzása végett), 5. a nők alkalmazásának kiterjesztése által, 6. az igazi szakfelügyelet szervezése által.

A szakosztály a némely részeiben vitát és ellenmondást keltett előadás fejtegetéseihez hozzájárult.

Ezzel a tétellel kapcsolatban Salomé de Chwatowa úrhölgy Varsóból franczia nyelven tartott felolvasásban a jogi, illetőleg alkotmánytani ismereteknek a tanítását hangsúlyozta. Felolvasását Ujváry Béla tolmácsolta, a ki — franczia beszédben — egyúttal elmondta, hogy az alkotmánytan nálunk, az elemi iskolától elkezdve, minden iskolában taníttatik. Végül a szakosztály határozatilag kimondotta, hogy felhívja figyelmét azon államoknak, a melyekben ez nincs így, az alkotmánytannak és jogi ismereteknek iskoláikban való tanítására.

A kongresszus utolsó napja és záró ülése, melyen Rakovszky István elnökölt, szept. 17-én, vasárnap volt. Itt elhatározták, hogy a legközelebbi kongresszust Londonban tartják meg. A kongresszust Scander Lewi báró szép beszéddel zárta be. Beszédéből ide igtatjuk a záró szavakat:

«Hölgyeim és Uraim! Adjunk találkozót Londonban, abban a hatalmas városban, a hol minden tetterő sorompóba lép és diadalmaskodik. Adjunk találkozót azzal az elhatározással, hogy legalább nehányat megvalósítsunk a Budapesten kifejezett óhajokból, hogy legalább egynehány váljék hasznos és gyakorlati valósággá. Ez a hivatás az, a melyet az imént megalakitott nemzetközi bizottságra bizunk, így fogjuk a legszebben megczáfolni azokat, a kik fölöslegesnek mondják ezeket a nemzetközi összejöveteleket, melyek nemes és magasztos eszméket hirdetnek, egyesítik a lelkeket, fölülemelkedve minden személyes érdekeken, minden kaszt, vallási és nemzeti sorompón, ezeket a gyűléseket, melyeken az emberek csak azért egyesülnek, hogy jót tegyenek! — Ezzel berekesztettnek nyilvánítom a második nemzetközi gyermekvédő kongresszust, azzal a felkiáltással, hogy éljen Budapest, a lelkes és vendégszerető magyar főváros.»

Zúgó éljenzés és taps kisérte e szavakat, s ezzel a második gyermekvédő kongresszus befejezte működését.

Tudom, hogy e kivonatos ismertetés nem méltó ahhoz a nagy eszméhez, melyet a kongresszus képviselt, ahhoz a nemes és komoly munkához, melyet végbevitt, azokhoz a nagyjelentőségű határozatokhoz, melyeket a kisdedek érdekében alkotott; de ismétlem, visszatérünk talán többször is még az egyes szakosztályok tevékenységére. Most bővebb méltatás helyett a kongresszussal kapcsolatos kiállításról szeretnék egy-két szót szólani, mely hazai gyermekvédő intézeteinkről sok méltánylandót, sőt dicséreteset mutatott be. A kiállítás világos, áttekinthető, egységes és tanúlságos volt. Bizonyságot tett arról, hogy az állam, a főváros, egyes felekezetek s a társadalom nagylelkű egyesei nálunk is sokat áldoztak eddig is az elhagyott, a szerencsétlen, a szenvedő gyermekekért. De azt is tanúsította, hogy a kisdedekért még korántsem tettünk eleget s hogy az érdeklődés a gyermekek iránt nem hatotta át az egész társadalmat; ezt különben a kiállítás csekély látogatottsága is elárulta. Ennél is jobban bántott az, hogy az egyes jótékony intézetek kiállításában találtam kifogásolni valót. Nem értem a mintaszerű berendezéseket, nem a megfelelő ruha mintákat, melyek az intézetek

fentartóinak áldozatkészségéről tanúskodtak: a kifogásolni valót a növendékek által készített kézimunkákon találtam. Volt itt is mintaszerű. Az aszódi javító-intézet kertészeti kiállítása, a vakok és a süketnéma gyermekek munkái bizonyságot tettek arról, hogy vezetőik tudják, mivel foglalkoztassák kellő haszonnal tanítványaikat. A leányintézetek kézimunkái azonban jórészt izléstelenek és fényűzési munkák voltak. Egyik leány-javító-intézetünk kiállításában pl. egy olyan asztalterítőt láttam, melynek készítésével csak rontani lehetett a leányokat. Ezeknek hasznos, czélszerű, izléses és egyszerű munkákat kellene készíteniök, nem drága, czifra, szemfényvesztő hiábavalóságokat. E tekintetben különben leányiskoláink nagy része, az a javító-intézet pedig különösen is reformra szorúl.

De hisz éppen ebben rejlik az ilyen kiállítások hasznossága. Meglátjuk a javítni, a tökéletesíteni, a követni valót egyaránt s haladunk lankadatlanúl a jobb felé. Ez a kiállítás és ez a kongresszus ha csak annyi hatással bírt is, hogy társadalmunk figyelmét a gyermekvédelem ügyére felhívta, már megbecsülhetetlen szolgálatot tett a jövőnek: de tudjuk, hogy mélyebbre szántott s olyan magot vetett, melynek nyomában áldás fakad, áldás a szegény gyermekekre, áldás a hazára.

Budapest. *Sebestyénné Stetina Ilona.*

A BESZÉD ÉLET- ÉS LÉLEKTANA.

A beszéd élettanáról szólva, okvetlen ismernünk kell ama szerveket, melyek létrehozzák a tagolt szóhangokat. A beszéd lélektana alatt az agy működését értjük, mely mintegy a parancsot osztva a beszélő szerveket öntudatos mozgásra készteti.

A beszéd eredetére vonatkozólag megoszlanak a vélemények. Vannak kik Istennek tulajdonítják, mások emberi munkának tekintik a nyelv létrejöttét. Némelyek állítása szerint a nyelv isteni eredetű ugyan, de emberi befejezést nyert. A tudósok a szanszkrit nyelv elterjedése óta foglalkoznak leginkább az összehasonlító nyelvészettel. Jäger a közös szógyököket keresi, abból indul ki, hogy okvetlen egy ősnyelvnek kellett léteznie, ha a világ teremtésekor csak egy ember élt. Isteni eredetűnek mondja Tiedemann a nyelvet és oly kiváló épülethez hasonlítja, mely nagy méreteinél fogva sem lehet a véletlen műve. Mások szerint a mikor az ősember eszközeit elkészítette, akkor meg is nevezte őket. Előbb volt tehát az eszköz, csak azután nyerte nevét. Herder emberi eredetűnek mondja a nyelvet. Szerinte az ősember egyes hangokban fejezte ki érzelmeit és akaratát, majd az indulat szavai jelezték fellépő szellemét. Humboldt juttatta a kutatáson alapuló nyelvészetet a tudomány magaslatára. Megdönthetetlen erős érvekkel támogatta állításait, meggyőzően bizonyította be, hogy a nyelv csakis emberi eredetű lehet. Elismeri ugyan Humboldt, hogy a nyelv természete isteni, de a lényege mégis emberi származásra vall. Míg Heyse az eredeti szellemi alkotás felett lebegő sötétségre utal, addig Renan e sötétség megmagyarázására vállalkozik. Steinthal szerint az öntudat kifejezésére szolgáló nyelv minden czélzatosság nélkül véletlenül keletkezett. Egy hírneves rabbi a beszéd lélektanát, a gon-

dolat megnyilatkozását az Istennek, míg a beszéd élettanát, a gondolatot kisérő hangok létrehozását az embernek tulajdonítja.

A beszéd az értelem műve. Az értelmes ember beszél és beszéde által még inkább fejleszti értelmét. A beszéd tanulása oldja fel bilincseiből a siketnéma lelkét is. A nyelv szükségességét érzi a gondolkodó, de tanulatlan siketnéma, ki önmaga alkotta jelbeszéddel közli szándékát, óhaját, örömét és bánatát, tehát kényszerből maga teremt nyelvet és ezzel is jelzi értelmét. A mint látjuk a beszéd őseredeténél nem a hallás, de az értelem játszott kiváló szerepet. A hülye muzsikálhat és énekel, de a beszédet fel nem fogja és nem is utánozza. Pedig épen a nyelvet létrehozó okosság különbözteti meg az embert az állattól, vagy jobban mondva az értelem teszi az embert emberré. A siketnéma a természettől leste el jeleit, valószinüleg a vademberrel is tudna társalogni, hisz a jelbeszédet a világ egyik tájszólásaként tekinthetjük. Mielőtt a nyelv megalakult volna, az ősember — mint említém — az élő természet hangjait utánozta, hogy ennek segítségével közlekedhessék társaival, később az indulat hangjai lettek e czél eszközei. Eleinte az ősembernek kevés kifejezésre volt szüksége. Szűk társasági körben forgott, működési tere kicsinyke volt, megszokott foglalkozásán alig-alig változtatott, így meglevő szókincsét új fogalmakkal nem igen gazdagította.

Később társaságban éltek együtt, ennek művelő hatása el nem maradhatott. Egyik helyről a másikra vándoroltak, az utazás bővítette látkörüket, újabb-újabb szóra lett szükségük, így szellemük tárháza mindinkább megtelt a fogalmakkal. A mint tehát az ősember társasága nagyobbodott, a mint a foglalkozása több oldalú lett, a mint fejlődő igényeit kis körén belül ki nem elégíthette, abban a pillanatban az utánzott hang már elégtelennek látszott, így a jelbeszédet vette segítségül. A természet embere fejlődésében mindinkább haladt és a meglevő hangokból szavakat képezett. E szavak sorozatából keletkezett lánczolat szolgált beszéde eszközéül. Megnevezte a tárgyakat, a személyeket is saját nevükön szólította, tehát főneveket használt a nélkül, hogy a nyelvtanról homályos fogalma lett volna. Majd a személyek és tárgyak tulaj-

donságait is észrevette. Kezdetben talán csak a külső, szembeötlő sajátságokról, később a belső minőségről is tudomást szerzett. Így aztán használatba került a melléknév is. A saját és mások tetteit is névvel jelölte meg és előállt az ige fogalma.

Az egymás mellé illesztett szavak szerepeltek gondolatai közlésénél. A gyakori félreértés kikerülése czéljából a szavakhoz szócskákat, vagy egyes betüket illesztettek, melyek a ragok és képzők őselemei lehettek. A fogalmak képzésénél a legkiválóbb tényező a beszéd, mely örökké mozgó gépezet gyanánt pihenést nem ismerve gyűjti az anyagot, melynek feldolgozásával tisztítja, bővíti az idővel haladó nyelvet. Mikor a beszéd fejlődése magaslatára ért, akkor a vele lépést tartó értelem megsejtette a nyelv sajátságait, a formákat, melyek meg-megújulva ismétlődtek, egybefoglalta és megalkotta a levont szabályok nyomán a nyelvtant. A mint látjuk hajdanában előbb tanulták meg a beszédet és csak azután vettek tudomást a gondolat szabad szárnyalását gátló szabályokról. Most pedig a szabályok szóról-szóra való elmondását kivánjuk attól a csöppségtől, ki fejletlen értelménél fogva új fogalmakat, nem létező itéleteket, avagy soh'sem hallott következtetéseket úgy sem fog öntudatosan a szabályok révén létrehozni. Méhecske módjára gyűjtse a kis növendék a beszéd anyagát. Mindjárt kezdetben tanulja meg a szavak helyes leirását és sajátítsa el ügyes szótagolással az olvasás révén a tiszta kiejtést. A vezető tanító azonban ismerje nemzete nyelvét, sajátságait, szabályait kitűnően. Ne csak magyar szavakkal, de magyarosan is beszéljen.

Az ősember az eseményeknek is nevet adott, a természeti tüneményeket is megjelölte, ama helyről is szólt, a hol járt-kelt, az egymás közti viszonynak is lett neve, de a történet, fizika, földrajz, alkotmánytan és sok más egyébb már nem az egyes ember, ám egész nép szellemi fejlettségét igényelte. Az egyes tantárgy fogalom gyűjtésből keletkezett, kivánatos, hogy fogalom szerzés czéljából tanitsák is. A fogalmakat pedig ne halmozzák egymást egymásra, hanem a szellemi erők fejlesztésének eszközéül tekintsék. A tantárgyakat ne zárjuk el légmentesen egymástól, hisz egy közös czél érdekében dolgozunk, mely abban áll, hogy a

különböző ismeretek elsajátítása nyomán a növendékeknek kijelöljük az utat, melyen haladniok kell, hogy műveltségre szert tehessenek. A műveltség elsajátításának hathatós eszköze a beszéd, melynek főtényezője az egészséges agy és hibátlan beszédszervek. Tudjuk, hogy mielőtt a nyelv megalakúlt volna, előbb az utánzott hangok jelentkeztek. Csakis az értelem fejlődésével nyerte a beszéd sajátos jellegét, melynél fogva az értelemből eredő gondolatok kifejezésének főeszköze lett. Az ember születésénél már magával hozza isteni adományként azt a csirát, melyből a nyelv terebélyes fává nőhet, ha a csira szerencsés viszonyok közé jutva éltető levegő és tápláló anyag segítségével fejlődhetik. A legkisebb gyermeknek is van a hang keletkezéséhez szükséges tüdeje, légcsöve egészséges, hangszalagja megrezegtethető, lágy inye, inyvitorlája, szájpadlása, nyelve, száj- és orrürege, valamint ajkai segédkeznek, hogy a hangot létrehozzák. A felsoroltak közreműködésével lesz a beszéd hangzóvá, de hogy az értelmes szó valóban létre jöjjön, az már lelki folyamat. A beszéd élettani szempontból a hangok összegezése, melyek a tüdőből előtörő levegő segítségével jönnek létre. A magánhangzók a hangszalagok megrezegtetése révén keletkeznek, a szájnyilás és a nyelv állásának változatai szerint különbözők pl. á, a, o, stb. A mássalhangzók a száj egyes helyein keletkezett zárlatok eredményei. Vannak mássalhangzók, melyek a zárlaton kivűl a hangszalagok rezgését is megkivánják, ilyenek az «m, n» és az úgynevezett lágy mássalhangzók. A beszéd kiváló feltétele a levegő beszívása és kilehelése. Művésziesen csak az tud lélegzeni, ki gyakorlat utján megtanulta. Beszélni pedig csak akkor tudunk jól, ha elég levegővel rendelkezünk, melyet mély belégzéssel szerezhetünk meg. A hangokat csiszolhatjuk, azaz hajlékonyabbá, simává tehetjük. A hangtan=phonetika foglalkozik az egyes hang keletkezésének megmagyarázásával. Nálunk e tárgyat alig ismerik, érdeklődés csekélységével arányban van az irodalma is. Eredeti magyar hangtant eddig kettőt ismerek: Klug «Az emberi hang és beszéd» című művecskéjét és Balassa József könyvét; ez utóbbit a siketnémák tanításával foglalkozók használják. A helyes kiejtésre, a művészi olvasásra is kevés súlyt fektetnek nálunk, míg

Párisban, hol minden kis növendék kész szónok — a művészi olvasás külön tantárgyat képez. Legouvé a «L'art de la lecture» című művének előszavában közli Bardoux vallás- és közoktatásügyi minister levelét, melyben felszólítja az összes iskolák igazgatóit, hogy a szép olvasás révén hassanak oda, hogy a növendékek tisztán, értelmesen beszéljenek.

A gondolat keletkezésével foglalkozik — mint említettem — a beszéd lélektana. A magasabb szellemi működések székhelye az agykéreg. Az érzékszervek útján nyert benyomások itt jutnak öntudatra. Az akaratból eredő mozgások pedig innen nyerik működésükre a parancsot. Az agyban központok—centrumok vannak, melyek részben az érzékszervekből jövő ingereket fogadják, részben az agy működéséről értesítik a külvilágot. Tudományosan az előbbit centripetalis, az utóbbit azonban centrifugális erőnek nevezhetjük, míg az egyik a központra hat, addig a másik a központtól indul kifelé. Például, ha egy szót hallunk, az inger a fül idegei útján a hallás centrumába siet és ott emlékezeti kép marad hátra, melyet a beszéd centrum közvetítésével bármikor felidézhetünk. Tehát létrejött a hang észrevevésénél a perceptió, ez az érző, vagy sensorikus centrumban történik, itt gyűlnek össze az emlékképek, melyeknek fölelevenítését, vagyis kiváltását a mozgató=motorikus centrum végzi, tehát itt történik az apperceptió. A hallott dolgok fölelevenítése, kimondása, leirása alkalmával reprodukálunk. Kétféle ideget különböztetnek meg. Az egyik a külvilágból hozza az izgalmat, a másik a lélek székhelyéről a külvilággal közlekedik. Az érzékszervek idegei saját centrumaikban végződnek, az agyból jövő idegek a centrumaikban kezdődnek. A kétféle centrum közt észrevehetetlen az összeköttetés. Az idegeket mindeddig a telegráf sodronyaihoz hasonlították; feltehető, hogy a centrumok közt drót nélküli táviratozás történik. Sajátságos, hogy bármely szerv idege szállítja az agyba az ingert, a beszéd centruma kiválthatja és a létrehozott mozgásokkal, illetőleg a beszéddel közli a nyert benyomást. Ezért van, hogy a siketnémák bár nem hallanak, de látás és tapintás útján szerzett képekről beszélhetnek. Tehát a benyomás a hallás helyett a látás

sensorikus centrumából áthat a beszéd motorikus centrumába, mivel beszélő szervei épek, a hangokkal reprodukálhatja a látottakat. A vaknál ellenben a látás centruma hibás, így a hallás és a tapintás központjaiban keletkezett érzetekről tud beszélni. A vak siketnéma is megtanulhat irni, olvasni, sőt beszélni is. Fényesen bizonyítja ezt Helen Keller az alig 20 éves múlt amerikai vak siketnéma leány. Naplóját a londoni siketnémák intézetében láttam, melyet sajátkezüleg irt angolul. Közli, hogyan kezdett tanulni, miképpen sajátította el az angolon kivül a német, franczia és latin nyelvet. Az érettségi után az egyetemre ment, hová elkisérte nevelőnője is, ki a tanár szavait halkan ismételte. A leányka ujjait a nevelőnő ajkai előtt tartotta és a levegő kiömléséből tudta, hogy miről és mit beszélt a tanár. Otthon ismét elmondták egymásnak a tanultakat. A tapintási centrumában gyült össze tehát az emlékkép és innen jutott az irás és beszéd centrumába. Az öntudat, az akarat, érzés és figyelem az agykéreg sejtjeiben jönnek létre. A képzetek, emlékképek az agy sejtjeiben változást idéznek elő, ez okból a már egyszer támadt érzetet felismerjük. Öntudatosan itélünk és következtetünk. Az agykéreg megbetegedése a lelki élet zavarát idézi elő. Ha az agykéreg hiányosan fejlődött, akkor bárgyúság jön létre, nagy nyomás következtében az öntudat elvesztése következik. Pár év óta villanyos gépezet segítségével kimutatható az egyes ember felfogó képességének gyorsasága.

A hangzó nyelven kivül az irást és jelelést is beszédnek nevezzük. Az irás centrum megbénulásánál a beteg beszél, hallja mások szavait, sőt az irottat is elolvassa, de az irásra soha sem készteti az agya. A beszéd centrum betegsége az értelem okozta némaságban nyilvánul. A siketnémáknál a hallás centruma tétlen, de a beszéd centruma működésre képes.

Azt állítják, hogy minél szellemesebb valaki, annál súlyosabb az agya, persze a test sulyához viszonyítva. Megtörténhetik azonban, hogy néha a szellemi képesség nem annyira az agy terjedelmétől, mint inkább minőségének fejlettségétől függ. Byron agya 2283, Cromvelleé 2233, Turgenyevé 2120, Petrarcaé 1602 grammot nyomott. Gambettának, a kiváló szónoknak, agyáról Laborde orvos

a vizsgálat után úgy nyilatkozott, hogy agya a közepes súlyt sem érte el. De a beszéd centruma feltűnően ki volt fejlődve. A neveléssel járó gyakorlat a kisebb agyu ember szellemi tehetségét épen úgy fokozhatja bizonyos határig, mint a hogy a nagy agyu ember is tudatlan maradhat, ha nevelését elhanyagolják. Az idegcsomók az agyban keresztezik egymást, innen van aztán, hogy a hallás centrumának baloldali bénulásánál a jobb fül siketül meg. A beszéd vezetése a bal agykéreg felső halántéki tekervényében, Broca franczia orvosról nevezett csomóban van; ha ez megsérül a beszéd vagy egészen elvesz, vagy csak egy részecskéje marad meg. A balkezeseknél az agy jobb oldali sérülésénél is előállhat a beszédzavar. Az agyat — miként említém — gyakorlott működéssel lehet fejleszteni. A siket-némák beszédközpontját az orvosok fejletlennek találták. Aristotelesz a lelket a kézhez hasonlította, szerinte valamint a kéz minden eszköz eszköze, ép úgy a lélek a szellemi és érzéki formák formája. Hogyan vehetne fel különben mindenkor más-más alakot. A lélek szabad, békóba nem szorítható, fenszárnyaló szellemi jelenség. A lélek működésének hallható és látható nyilvánulása éppen a beszéd. Hogy a látás, hallás, tapintás, izlés, szaglás útján nyert benyomásokat felfogtuk, azt csakis a beszéddel adhatjuk mások értésére.

A hallás akaratlan cselekedet eredménye, a hang orgánuma önkénytesen működik. Az ember csak akkor beszél, ha akar. Nem hallhatunk jobban, mint szervünk megengedi, de beszélhetünk hangosan, halkan, gyorsan vagy lassan is. A hallásnak nincs, de a beszédnek van művészete. A helyes kiejtéstől függ a beszéd tisztasága. A jó beszélés művészete pedig az előadás sikerének egyik főfeltétele. A hangos olvasás, a helyes szótagolás nyomán sajátítható el leginkább a szépen hangzó beszéd. Mint tudjuk minden ember hangja háromféle, u. m. magas, közép és mély. A folytonos magas hang használata közben az agy működése ellanyhul. A mély hang az előadást egyhangúvá teszi. A középhang biztosítja csak a sikert. Hogy beszédünket változatossá tegyük, hangunkat edzeni kell. Erősíthetjük a gyenge hangot, az erősebbet hajlékonyabbá teszszük és enyhíthetjük a kiabálást.

Nem megvetendő tényezője tehát közoktatásunknak a hangos olvasás tanítása. A gyermek szülőitől örökli a nyelvet és kibővítve, tisztábban és szebben hagyja utódaira. Minél jobban okosodik a gyermek, annál többet tud beszélni. Az új szülött — mint Klug mondja — pár napig siket és hetek telnek el, míg anyja szavára megnyugszik, de ekkor már nappali álmát is zavarja a körülötte levő zaj és lárma. Legelőbb élvezi a zene hangjait. Majd érzékei közvetítésével megismeri a hatások közül azokat, melyek többször érintették. A kis baba az első hónapban gőgicsélésével csupán jelzi, hogy jól működő beszédszervei vannak. Fogalom hiányában azonban beszélő szervei üres hangot képeznek csak. A gyermek hangja a lélek megnyilatkozásával lesz tartalmas. Megfigyeli mások beszédét és utánozza előbb a hangokat, majd a szavakat is, jóltehet ezek értelmét ifjú agyával felfogni képtelen. Az «én» fogalmát nem érti, saját személyéről a mások szavaival emlékezik meg. «A magának nincs narancsa», jelenti Sándorka, mivel a pesztonka, neve helyett mindig «magáz»-ta. Mindennapi eset, ha «én» helyett «Aczi» kér valamit. A fejlődő gyermeknél néha a képzettársítás fogalomzavart idéz elő. Egy este a papa fehér szinü játékkacsát hozott Anikónak és Margitkának. Lassan bontogatta ki a papirosból. Alig pillantotta meg Margitka a fehérszínt, örömrepesve kiáltotta «Fehén». Arányi voltában nagynak, erősnek érzi magát a csöpp gyermek. Margitka anyjával Marosra utazik, látja a vasút rohanását, komoly meggyőződés hangján kérdezi: «Szépen tolom a vasutat?» Az ész működését megelőzi a képzelő tehetség. A kis Lajcsi büszkén lépked apja tönkre silányított czilinderében és öntelt mosolylyal állítja, hogy ő most valóságos közjegyző úr.

A mint a gyermek nő, fejlődik, fogalom szerzési vágya, beszélő kedve is felébred. Megtapintja, megnézi, megszagolja, megízleli a tárgyakat, a hangokról is tudomást szerez. Ifjú agyában a «Mi ez?» és «Miért» segitségével halomra gyűjti a képeket, melyekből a fizikailag egészséges agyának vegykonyháján fogalmakat létesít és ezek segítségével itél és következtet. A kis Pista az ablakból nézi a rügyezni kezdő fákat és kérdezi: «Papám ki csinálta a fát?» «A természet alkotta fiam». A fiúcska anyjától is megkérdezi.

«A fát, fiacskám, a jó Isten teremtette!» «Isten? Hát akkor a jó Isten a természet, úgy-e papám?» feleli Pista. Minél többet beszélnek a kis gyermek előtt, annál több hangot utánoz, annál több szót tanul meg. A kis baba azon nyelven kezd beszélni, melyet környezete használ. Éveken keresztül a kecskék közé volt száműzve egy kis fiúcska, ez idő alatt soha sem hallott emberi hangot, mikor ismét visszakerült az emberekhez, beszélni nem, de mekegni tudott.

A beszéd próbálgatás, utánzás és hosszas gyakorlás útján lesz kizárólagos birtokunk. A gondolat képes másokban is gondolatot ébreszteni. A művészi szó hatalma az akaratot tettre készteti, a lelket a bűntől megóvja, a szép, a nemes és az igaz jó felfogására képessé teszi . . .

Az eddig elmondottakból is láthatjuk, hogy az agy benyomások révén alkotja a gondolatokat, melyek beszédünk tartalmát képezik. A beszélő szervek hozzák létre a különböző gondolatot kisérő szóhangokat. A helyesen tagolt beszéd adja meg a jó eszméhez illő szép külalakot. Nemcsak a tartalom teszi az előadott tényt élvezetessé, hanem a közlés formája is. Gyöngédséggel tudatunk szomorú hírt, inkább kitaláltatjuk, mint mondjuk. Csodálatosan fedi el néha a beszéd azt, a mit nem akarunk kimondani, sőt nem egyszer épen a hallgatás beszél. A beszédnek is van grammatikája és logikája.

Folytonos munkálkodással és csakis fáradsággal sajátítható el a nyelv, de a legnagyobb küzdelem is csekélység ama szellemi kincshez képest, melynek megszerzését egyedül a beszédnek köszönjük!

Uj-Pest. *Lustig Emma.*

TANULSÁGOK.

A tanítás terén mindenütt mozgalom. Immár az orvosok is nagy helyesen pædagogusoknak csapnak fel, mert ma-holnap az iskola követelményeinek tanító és tanítvány alig tehet eleget. Az előbbi segíthet magán, annál nehezebb az utóbbinak helyzete; egyrészt az élet követel napról-napra többet, másrészt helytelenül a tanító is. Van tanár, ki Schakspeare összes színmüveit elolvastatná már a középiskolában; mások már kész művész- és kritikusként kivánják elbocsátani a görög nyelv és szellemtől eltelt ifjút, ki ezenkívül is küzd a sok házi olvasmánynyal. Van, ki a tőle sem értett tárgyat olyképen könnyíti meg, hogy egyszerűen könyv nélkül követeli.

Ki látta már ránczigálni a növényt, hogy nőjön. Pedig ilyesmit mivel nagy részünk az ifjusággal. Hagyni kellene valamit a sok tudni valóból a férfi-korra is! Már az egyetemre fáradtan érkezik meg az ifjú s ott még jobban megcsörömlik a studiumoktól. Hova lesz a hervadatlan szép ifjúság, s virúl-e jelenében mult s jövő? Kérdjük a költővel. Az ifjú, ha az egyetemet végezte, nem tanul többé (jó forrásból tudom) s az alkotás idejét tétlenségben tölti.

A vall. és közokt. m. kir. ministernek 1899. évi 32,818. sz. rendeletével kiadott középiskolai tanítás tervéből a magyar nyelvre és irodalomra vonatkozó részt a felsőbb leányiskolákéval összehasonlitván, csekélységem az utóbbit többet követelőnek találja. Felhozhatni itt mindjárt a leányiskola helyzetére vonatkozó ismert okokat, pl. a rövidebb időt, a gyorsabb fejlődést stb. Mindenesetre szép a középiskolával való testvériségre törekvés, de ez mutatkozzék abban is, hogy a követelmény a felsőbb leányiskolával szem-

ben kisebb legyen jövőben mint eddig, hisz, nem lehet az iskola feladata, hogy vértelen fiatal nőket neveljen. A két intézet menynyire különbözik már a czél kitűzésében is! A leányiskola a nyelvtan *öntudatos* és alapos ismeretét, a *stylaris ügyességet* tűzi ki többek közt; a fiúiskola a magyar nyelv és styl *főtörvényeinek* ismeretét, írásban és szóval *világos és szabatos előadó képességet*. Sokképen magyarázták a bibliát mint irott kútfőt; sokképen lehet az «öntudatost» stbit magyarázni, s a végeredmény a sokat belemagyarázás sokak részéről, minek ismét a tanulók adják meg az árát.

A gymn. terv. a III. o.-ban a nyelvtan rendszeres áttekintését kivánja, sőt a VII. o.-ban a magyar nyelv történeti fejlődésére való figyelemmel. A gymn. módot ad még érettebb korban is a nyelvtan alapos elsajátítására, még sem tűz ki elérhetetlen feladatot. Ebből azt olvashatni ki, mintha csekélységem a mostani nyelvtanítás finomságaiért esengene. Korántsem. Ha rajtam állana, minden nyelvtant, még a Grammaire Elementarie Lexicologique-t is száműznék oda, a hova való, t. i. a magyar nyelvtant az érettebb korba, mikor megérthető, az utóbbit Francziaországba, a hova való.

A leányiskola III. o.-beli stilisztikáját és Toldiját a fiúiskola a IV-ben végzi. Az előbbinek IV. o.-beli anyagát, a költői műfajokat és Szigeti veszedelmét az utóbbi a VI. o.-ban. A leányiskola a Két szomszédvárt, Julius Cæsart, Antigonét, Buda halálát az V-ben tárgyalja. Mindezeket a fiúiskola a VI-nak szabja ki, sőt Buda halálát a VIII-nak nagyon helyesen.

Ha szabad hasonlítgatnom, legklasszikusabb a leányiskola VI. osztálya. Ez azt végzi, a mit a fiúiskola a VII. és VIII. osztálya. T. i. irodalomtörténetet tanít a sok olvasmányon kívül. Igaz, irodalomtörténetet helyesen kevesebb mértékben, levén a nem olvasmányokon alapuló irodalomtörténet tanulása úgyis boldog feledség öröksége. De másfelől bármennyire törekszünk is, az irodalomtörténet tanításában nagyon nehéz a pusztán inductióra, azaz olvasmányokra alapított. Segíteni akar a bajon a VI. osztályba felvett «Vörösmarty életrajza» tanulmány Gyulai Páltól. E művet a gymn. a VIII. osztályba utalta. Senki sem szólhat e tanulmány kiválósága ellen: de igen az ellen, hogy a leányiskola VI. osztálya

vesződik vele. Tartalma meghaladja a tanuló felfogását; egy pár komikus jelenet tárgyalása, vagy irodalmi adat kivevése még nem teszi a művet, hanem az egész mű, az irodalmi jelenségeknek szerves összefüggése és mély értelmezésük, a műnek egészben felfogása. Erre VI. osztályos nem képes.

Valamely nagy olvasmány oly módon tárgyalása, hogy minden ismeretlen fogalmat megmagyarázzunk, minden nehezebb sort értelmezzünk, felette sok időt kiván. Ezen sokan úgy segítenek . . . . . sok út visz Rómába . . . hogy valamely eposzból a non multa, sed multum elvből kiindulva egy-két éneket vagy felvonást tárgyalnak. Ily eljárás, hogy tüntet fel kerekded mesét, jellemfejlődést? Tehát az épen idézett latin mondásnak csakis a kevés olvasmány felel meg, nem az ex omnibus stb. *Nemzeti irány.* Az emberiség czölönkje, a görög nyelv miatt a gymnasium V. osztályától kezdve heti 3 óra jut a magyar nyelvnek. A felsőbb leányiskola is csak annyit juttat a II., III. és IV. osztályban a magyar nyelvnek, a mennyit a franczianak; V. és VI. osztályában egygyel többet. Ámde 1887. előtt e két utóbbi osztályban heti 5 magyar óra volt; azóta a tananyag kevesebb órában majdnem ugyanaz mint 1887. előtt.

Nehézzé teszi a magyar nyelv tanítását a sok írásbeli is a felsőbb leányiskolában. A gymnasium az V. osztálytól kezdve 9-et követel, s ezekből is 6 házi. A leányiskolának a felső osztályokban több magyar órája van, de dolgozatot is 17-et követel az usus. Az írásbeli dolgozatok a legtapintatosabb vezetéssel is sok dolgot adnak; mert a tanuló tapasztalásának köréből vett tárgyakhoz is köteles a tanár anyagot szolgáltatni a maga módjával. — Ha a tanulónak ez megvan, szivesen ir. Ha hiányzik; ha az írásbeli készítésénél más fejet készül a maga megszokottja helyett feltenni; ha az írásbelitől még fél is: óriási teherként nehezedik rája.

Azt hiszem, hogy még más tárgyra nézve is tanulságot szolgáltathat az új gymn. tanterv. Egy világos: Ki előtt kevés tárgy van kiterítve, könnyebben áttekintheti, hozhatja viszonyba egymással mint az, a ki előtt a dolgok sokasága útvesztő.

Pozsony. *Dr. F. Szántó Károly.*

KOMPONÁLVA TANITÁS.

(Második közlemény.)

II. A módszer kivitelének vázlatos ismertetése.

ELSŐ ÉVFOLYAM.

A) Előkészítő eljárás.

Irvaolvasás az első 6 órában.

Elénekeltetek egy általánosan ismert, 4—5 hangnyi terjedelemmel biró, skálaszerű menetű, könnyű beosztású nemzeti népvagy gyermekdalt, pl. a «Szeretnék szántani» című magyar népdalt 4 hang körén (c—f) belül tartva. Ezt hallás után a tanulóval zongorán kiveretem, ezután jobb és bal kézzel külön-külön, majd együtt is, unisono, szabályosan eljátszani megtanítom. (Helyes kéztartás, ujjrend, gyakorlási mód). Pihenő közökben megismertetem a billentyük, ujjak és a vonalok neveit és ezeket jól begyakoroltatom.

Ekkor következik a betanult dal önálló leiratása az irvaolvasás szabályai szerint, csupán a kiindulópontot:

1.

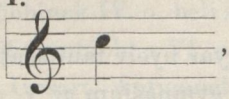

adva meg.

A következő hangok helyét a tanítványnak kell kitalálnia a szerint, a mint a hangok feljebb, lejebb, vagy ugyanazon helyen vannak.

Most megneveztetem zongora nélkül a leírott dal hangjait s ha ez megy, a dalt hangjegyből eljátszatom. Ezután a megálló helyeken ütenyvonalakat húzunk, tehát tagolunk. Így:

2.

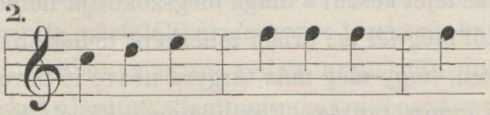

stb.

Majd az egészet újra leiratom, de ezúttal a hosszabban kitartott hangokat fél hangjegyekkel, a többieket negyedekkel jegyezvén, (t. i. a felvett példában) a dalt rendesen beosztjuk.

A következő feladat a dalt a balkéz számára is aláiratja a c̄-től kezdve, a melynek a vonalrendszerben levő helyét a már ismert c̄̄-ből kiindulva a tanítványnak magának kell megtalálnia. Ezután a két egymás alá írt sort kapocscsal és az ütenyvonalakkal összekötvén és az új hangokat zongora nélkül megneveztetvén, a dalt egyszerre két kézzel hangjegyből eljátszatom.

E feladat tárgyalása közben a tanítvány már kevés ujjgyakorlat (lásd a 3-ik példát)

3.

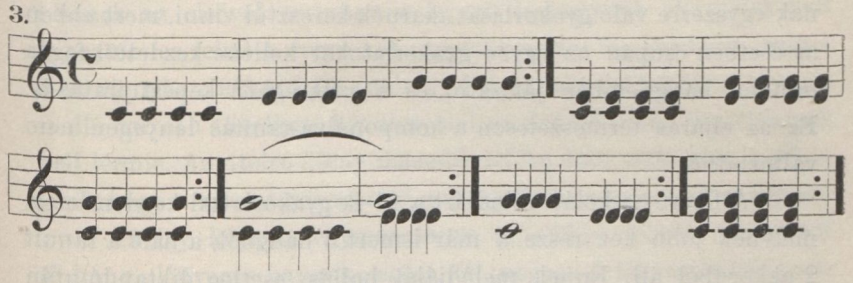

segítségével megtanulja balkézzel leütni a tonika hármast és uralgó hetes hangzatot legegyszerűbb alakjukban:

4.

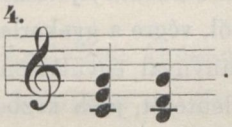

Ez könnyen szokott sikerülni, de ha nem is megy tökéletesen, akadályt nem képezhet, mert több gyakorlaton keresztül csak e két akkordnál maradunk.

Most ezekkel kísérve, eljátszom a felvett dalt s ezután, minden ütenyhez a tanítvány által kerestetvén ki a találó akkordot, ezzel a kísérettel a dalt le is iratom és azután eljátszatom.

Végül még az akkordokat negyedekre felbontva is leiratom, igy:

5.

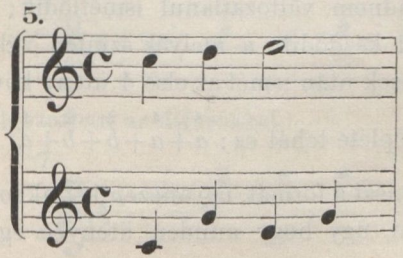

stb.

Ekkor előveszek egy megfelelő tananyag-beosztással bíró zongoraiskolát, olyant t. i., mely tekintettel van a formák, akkordok és modulácziók fokozatos feldolgozására. Ilyen pl. Czerny «Erster Lehrmeister» czímű műve, melynek gyakorlataira hivatkozva, mutatom be az első két évre vonatkozó eljárásomat s mely elrendezésénél fogva módszerem alkalmazásával e két év számára a legkitünőbb tananyagot szolgáltatja még abban az esetben is, ha a hangnemeknek egymásután való ismertetésével szemben azoknak egyszerre való gyakorlását akarnók keresztül vinni, mert ebben az esetben csupán az egyes gyakorlatokat kellene kezdettől fogva minden hangnemben játszatni és a szükséghez képest iratni is. Ez az eljárás természetesen a komponálva-tanítás lényegén nem változtatna.

A Czerny-iskolát mindjárt a 11-ik gyakorlattal kezdem meg, melynek jobb kéz része a már ismert 5 hangból, a balé a tanult 2 akkordból áll. Ennek melódiáját hallás, esetleg diktandó után leiratom, kisérő akkordjait hallás után a zongorán kikerestetem s szintén leiratom, aztán a darabkát eljátszatom előbb az írott, majd a nyomtatott hangjegyből, végre a gyakorlatot minden tekintetből elemeztetem és a tanitványnyal együttesen képzett — bal kézben az akkordok szabályos leütését, jobb kézben nem egymás mellett fekvő hangok összekötését czélzó — ujjgyakorlatok segítségével begyakoroltatom.

Következő órán a bal kéz részét kiiratom és arra ugyancsak negyedértékű, lényeges hangokból, 5 hangterjedelemben egy más melódiát iratok a tanult Czerny-gyakorlat szerkezetét utánozva, melyet az elemzésnél megfigyeltünk, azaz észrevettük, hogy a gyakorlat alapját egy 4 ütenyes gondolat képezi, mely a következő 4 ütenyben majdnem változatlanul ismétlődik; hogy a 2-ik rész két új ütenynyel kezdődik, a melyek szintén változatlanul ismétlődnek s hogy ezek után ismét az első 4 üteny következik. A darab szerkezetének képlete tehát ez: $\overset{4}{a}+\overset{4}{a}+\overset{2}{b}+\overset{2}{b}+\overset{4}{a}$.

Most ugyanezt a formát, ugyanezen két akkorddal a tanítvány által töltetem ki, úgy hogy minden ütenybe egy akkord jöjjön.

E feladvány órai dolgozat lévén, alkalmunk lesz az akkord-egymásután képzésénél az erre vonatkozó elemi szabályokat is felállítani. Ezek a következők: A formának akkordokkal való kitöltésénél ügyelni kell, hogy az első 4 ütenyes gondolat c akkorddal kezdődjék és végződjék; közbül tetszés szerint tölthető ki, csak arra vigyázunk, nehogy mind a 4 ütenybe c akkord kerüljön, mert így nem lenne elég változatosság. A 2-ik és az utolsó 4 üteny az elsőnek ismétlése lévén, akkordegymásutánjuk ugyanaz marad. A 2-ik résznek az elsővel szemben a lehető legnagyobb ellentétet kell képeznie, ez tehát a dominant szeptakkorddal fog kezdődni, míg a 2-ik ütenybe c akkord jön, nehogy 4 dom. akkord kerüljön egymás mellé, mivel a következő két ütenynek az első két üteny ismétlésének kell lennie. Az utolsó üteny második felébe dom. akkordot is vehetünk, hogy a visszatérés az első gondolathoz, annál símább legyen.

Az így képzett egymásutánra az előbbi feladat elemeiből (5 hang; lényeges hangok; egész, fél, negyed érték) melódiát szerkesztetek és ez lesz az első önálló kompozició és a tulajdonképeni komponálva-tanitás kezdete.

B) A tulajdonképeni komponálva-tanítás.

1. Fogalmazás 5 hangon az elemi ismeretek elsajátítása czéljából.

Idevágó fő gyakorlati tananyag: Czerny «Erster Lehrmeister» cz. müvének 11—19. gyakorlatai.

A kivitel módja a következő: Minden új elem felfogatására egy kis darab szerkesztését adom feladatul. Igy pl. az *előbbi formában és harmonikus egymásutánra* új darabot fogalmaztatok. melynek melódiájában visszatérő hangok forduljanak elő. Pl,

6.

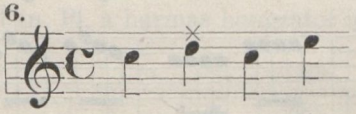

stb.

A következő dolgozatban az átfutókkal:

7.

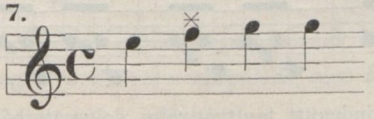

stb.

ismerkedünk meg, majd sorban, a megfelelő Czerny-gyakorlatokkal párhuzamosan, a nyolczad-, triol- és tizenhatod hangokkal és jegyeikkel; a kettős fogásokkal és ezek mellett vagy után a kisérő akkordok különböző- és a melódia jellegének megfelelő felbontásaival.

Az új elemeket e fokon rendesen előbb zongorán alkalmaztatom, azután leiratom s úgy megyek át a megfelelő Czerny-gyakorlatra. Pl. ha a felveendő gyakorlatban, mint új elem, nyolczadok fordulnak elő, előbb zongorán megmutatom, hogy a balkéz negyed értékű akkordjaira jobb kézben nemcsak egy hangot üthetek, hanem kettőt is s miután kérdésekkel rávezettem a tanítványt, hogy a 4 negyedre, tehát egy egészre összesen 8-at játszhatunk, s nyolczadoknak nevezzük, az így megtanult elemet — figyelve arra, hogy minden negyed a papiron is két egyenlő részre osztassék — egy egész darabkán végig irásban is alkalmazzuk és csak ezután veszszük fel az illető Czerny-gyakorlatot.

Ha Czerny gyakorlatai mellett még más darabokat is felveszünk a tananyag sorába, a melyekben új elemek fordulnak elő, a fogalmazványi feladatok ezeket is feldolgoztatják. Ilyen elemek a pont, pauza és variansok alkalmazása a következő példában, mely egy dolgozatot egészében mutat be.*

8. N. I. dolgozata.

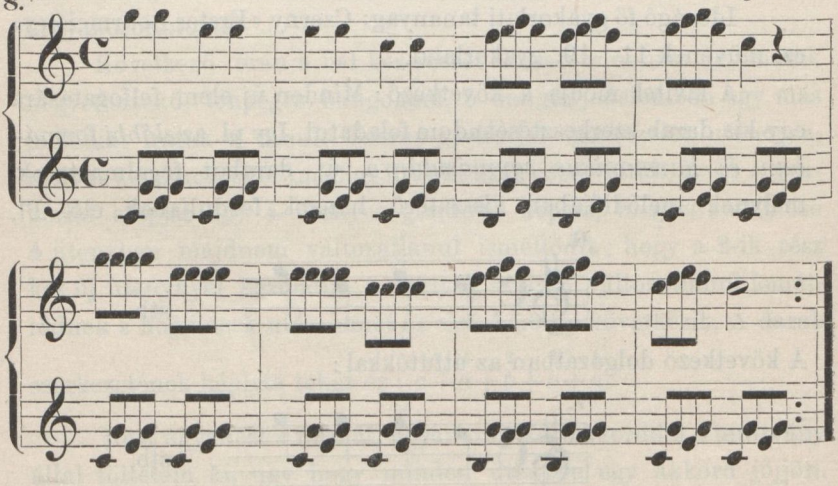

* A példákat mindenütt tanítványaim dolgozataiból vettem.

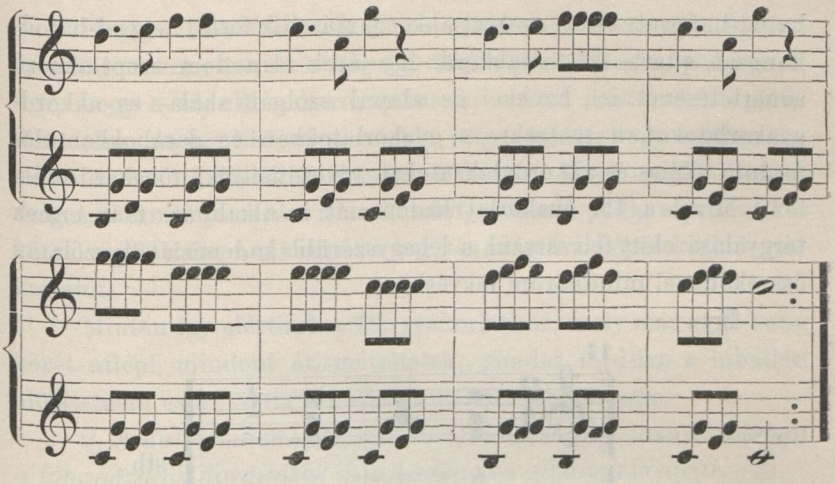

Mivel arra nagy súlyt fektetek, hogy minden gyakorlatnak technikai nehézségeit gyakorlatilag előre legyőzzük, a 19. Czerny-gyakorlat nehezebben játszható jobb kéz részének előkészítése céljából a 11—19. gyakorlatok megtanulása közben rendre felveszem a 2—9-es hangmeneteket:

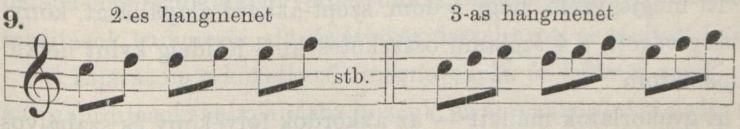

hogy a tanítványok az első ütenyben előforduló nyolczas menetet megérthessék és az ujj alá- és áttevésnek szükségességére maguktól jöhessenek rá. Ezek után a C dur skálát egy nyolczad terjedelemben a fokok magyar és műelnevezéseinek begyakorlásával és ennek I. fokú hármas- és uralgó hetes hangzatát fordításaikkal — a másodhangzat kivételével — 3, illetve 4 szólamúlag törve és egész akkordokban. Pl. a hármas hangzatot így:

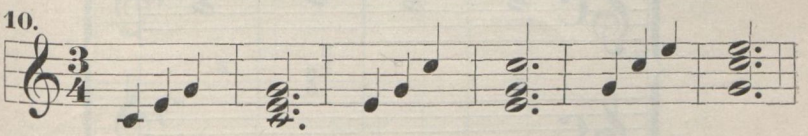

Eleinte csak felfelé, jobb és bal kézzel külön, igen lassan és az akkordok megnevezésével: alapállás, első fordítás, harmad-

hatod-hangzat, tercz- szekszt-akkord, második ford., negyed-hatod-hangzat, quart- szekszt-akkord. Igy járok el a dom. szept-akkord ismertetésénél is. Ezekkel az alapul szolgáló skála- és akkord-gyakorlatokat, a melyekre a gyakorlatokban és darabokban előforduló skála- és akkordalakzatokat rávezethetjük, megkezdettük.

Mivel a 19. gyakorlat kadenciát is alkalmaz, már ennek tárgyalása előtt felveszszük a legegyszerűbb kadenciát 4 szólamú összekötéssel mindhárom fekvésben.

Igy:

11.

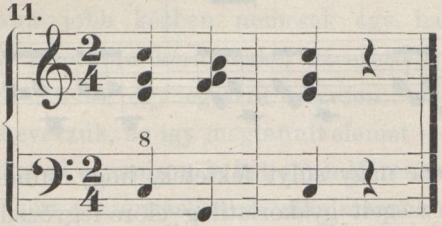

de hangjegy nélkül.

Ez kezdete a kadenczia-játszásnak, mely ettől fogva a skála- és akkord-gyakorlatokkal együtt mindennapi gyakorlatot képez.

Itt megjegyzem, hogy a dom. szept-akkord alapállását, könnyebbség végett, a 4 szólamú összekötéseknél jó ideig kvint nélkül alkalmaztatom.

E gyakorlatok mellett — az akkordok folyékony és szabályos kezelése és a 4-kezes játék megértése czéljából — eljátszatom szabályos 4 szólamú tételben és mindhárom fekvésből kiindulva e fok összes gyakorlatainak harmonikus kivonatát, a mi itt — csak 2 akkorddal lévén dolgunk — nagyon könnyen megy. Ez összekötés a következő:

Czerny 11-ik gyak.

12.

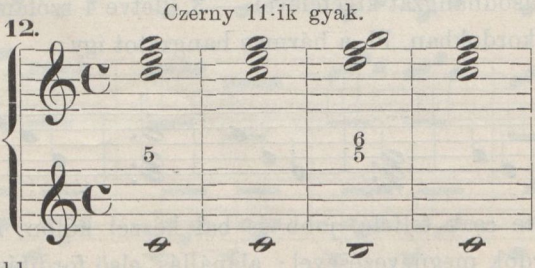

és így tovább.

Hogy a tanulónak e hasznos gyakorlat érdekesebb legyen, összekötöm ezt a tanult két-kezes daraboknak 4 kézre játszásával, úgy, hogy a tanuló a harmonikus kivonatot játsza a 12. példa mintájára, de egy oktávával lejebb, míg a tanító, vagy esetleg egy másik tanuló a melódiát unisono 2 kézzel. Majd megfordítjuk a dolgot, a tanító játszván a szekundot, a tanuló pedig a primot két kézzel egyformán, a mi ismét a bal kéz számára képez kitünő gyakorlatot.

Miután így elértünk a 19. gyakorlathoz, mely már az öt hang körét átlépi, mindent átismételtetek, gondot fordítva a hibátlan előjátszásra és az eddig tanultak tökéletes megértésére.

2. A dalformában tartható műfajok feldolgozása C durban a főhangzatok, fordítások és a kadenczia alkalmazásával.

Gyakorlati tananyag: Czerny «Erster Lehrmeister» 19—32. gyakorlatai és a szükséghez képest egy vagy több megfelelő 2- és 4-kezes darab.

A 19. gyakorlat sok új elemet léptet fel, melyeknek alapos felfogatására és begyakorlására ne sajnáljuk az időt, hogy a további haladásnak biztos alapot vethessünk. Ezek az elemek: új akkordok és fordítások, kadenczia, alá- és áttevés, összehúzott és tágított fogások.

Eljárásom a következő: megnevezvén és leütvén az akkordokat, a fordításokat alapállásba hozzuk, az alapakkordokat pedig megfordítjuk, az akkordegymásután generalbasszusát kiiratom és miután azt előbb zongorán 4 szólamúlag eljátszattam, — a dominant hetes hangzat alapállásánál a kvint kihagyásával, — irásban is kidolgoztatom. Pl.:

Czerny 19-ik gyakorlatának kivonata.

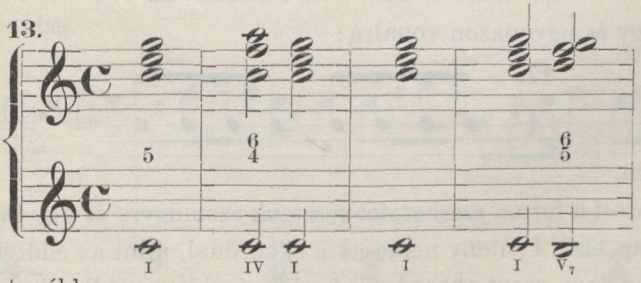

és így tovább.

Ezeken kívül az I., IV., V. fokú hármashangzatokat és a dominant szept-akkordot, melyek e gyakorlatban különböző alakokban előfordulnak, párszor átjátszatom fordításaikkal együtt a 10. példa mintájára.

A jobb kéz részét illetőleg, elemeztetem a melódiát nemcsak a hangok szerint (lényeges, átfutó, stb.), hanem a részleteket is tekintve, így: az első üteny a 8-as hangmenet vagy a C dur skála, a 2-ik üteny első fele a IV. fokú hármashangzat felbontása és így végig. Ezután az akkordfelbontásokat alkalmaztatom az akkord minden fordítására és a többi akkordokra is, pl. a 2-ik ütenyben előforduló akkordfelbontást így:

14.

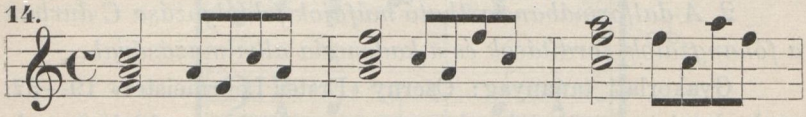

és hasonló módon az I., V. fokú hármashangzatra és a dominant szept-akkordra is, melyből vagy a kvintet, vagy a terczet hagyatom ki. Miután a többi akkordfelbontással is hasonló módon jártam el, ezek mintájára új akkordfelbontásokat képeztetek, pl.

15.

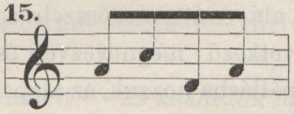

stb.

Ezek után a ritmust is elvonatom, úgy, hogy ezt a zongora fáján eldoboltatom s vonalzás nélkül, így:

16.

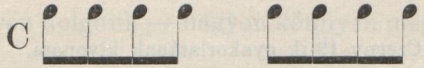

stb.

vagy egy és ugyanazon vonalra:

17.

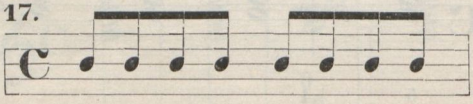

stb.

leiratom.

Most a forma szerkezetét veszszük szemügyre és úgy találjuk, hogy az első 4 üteny nemcsak c akkorddal, mint az eddigieknél, hanem a dom. szept-akkord első fordításával is végződhetik, és hogy

a 2-ik 4 ütenyben kvárt-szekszt-akkorddal bővített egész kadenciát alkalmazhatunk.

A gyakorlat lejátszásánál ügyelünk az ujjrend megtartására és a hol nemcsak az előírt módon lehet kivinni egy részletet, ott figyelmeztetem erre a tanítványt és miután együtt megvitattuk a különböző módozatok előnyeit és hátrányait, neki kell megválasztania a könnyebb és helyesebb ujjazási módot. Ilyen eset fordul elő a 2. rész első két ütenyénél.

Ha az ujjrendben megállapodtunk, még megfelelő ujjgyakorlatokat keresünk. Itt pl. az alá- és áttevések, az összevont és tágított fogások kisimítására ilyeneket:

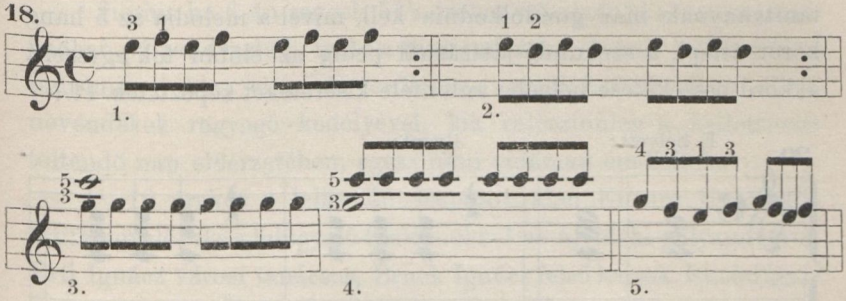

Ezek után a darabot begyakoroltatom és megkívánom annak szabályos, folyékony eljátszását emlékezetből is, a mi mindig sikerül, mert az emlékezet nemcsak a hallásra és gépies begyakorlásra van utalva, hanem annak a gondolkozás is segítségére jő.

E gyakorlat tárgyalása mellett a tanítványok tehetségének megfelelően olyan írásbeli feladványokat adok, melyekben az új elemek egyenként, vagy együttesen érvényesülhessenek.

Pl. új akkordok, fordítások, kadenczia és magasabb hangok alkalmazása.

I. rész. N. Zs. dolgozatából.

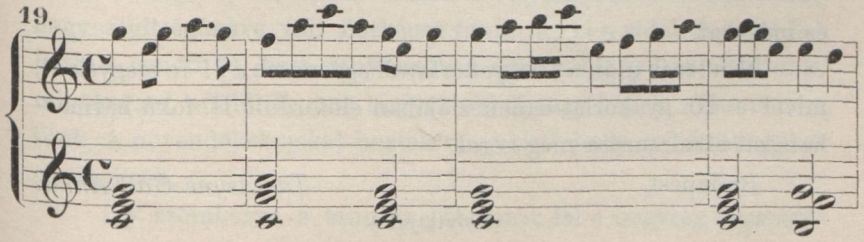

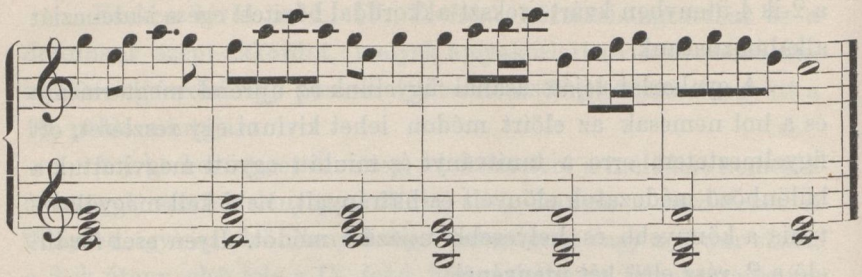

Mielőtt a 19. Czerny-gyakorlatot elhagynók, még 4 kézre is eljátszatom azt, úgy, mint a megelőző fok gyakorlataival tettem, csakhogy itt a primó-játszásánál a bal kéz szabályos ujjrendjén a tanítványnak már gondolkodnia kell, mivel a melodia az 5 hang körét átlépi, a szekundó-játszásnál pedig az előbbi fok egyszerű akkord összekötése helyébe különféle kiséreteket képeztetek. Pl.:

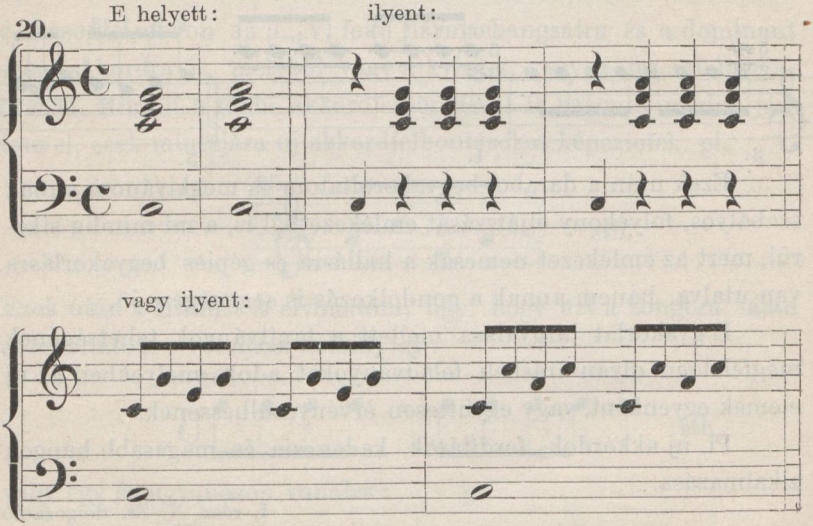

és másokat.

Mindezek után a 19. gyakorlatról egyenesen a 21-re megyek át, mivel a 20. gyakorlat kadenciájában előforduló II. fokú hármashangzat alkalmazása még korai.

Budapest. *Tamásyné Gáll Anna.*

(Folytatjuk.)

ISKOLAI KIRÁNDULÁSOK.

I. A szabadkai m. kir. áll. tanítónőképző-intézet tanulmányi kirándulása.

Junius hó 6-án reggeli 5½ órakor robogott ki a vonat a szabadkai pályaudvarból, mely a tanítónőképző-intézet növendékeit tanulmányi útra vitte. A verőfényes reggel harmóniában állt a növendékek ragyogó kedélyével, kik valószínüleg a kellemesen töltendő nap előérzetében, egész úton vidáman énekeltek.

½10 órakor a lelkesülő csapatot, élén Kurucz Gyula kir. tanfelügyelővel s a felügyelő tanítónőkkel az újvidéki pályaudvaron Ertl Ignácz városi tanácsos, Bruck Ignácz felső keresk. iskolai igazgató és Zorkóczy Lajos keresk. isk. tanár urak fogadták s a kölcsönös üdvözlés és bemutatkozás után hintóra ültünk, hogy a város szebb részeit és kiváló épületeit megtekintsük.

Majd a hajóhidon át Péterváradra hajtottunk, hol a növendékeknek alkalmuk volt megtekinteni a vár erődítéseit, sánczait, ágyútelepeit. A várhegy ormáról elragadtatással szemléltük a fenséges panorámát, mely előttünk feltárult s alig tudtunk megválni a lebilincselő helytől, hogy utunkat Kameniczán át folytassuk a Fruska-Gorai ma aslatai felé.

A hegy lejtőin felfelé haladva, folytonosan botanizáltunk; nagy segítségünkre volt Zorkóczy tanár úr, ki a vidék floráját behatóan ismeri. A buja tenyészetben ritka példányokra akadtunk, minőket mi, alföldiek, csak könyveinkből vagy képek után ismertünk. A növendékek sokat hoztak magukkal, hogy gyűjteményüket gazdagítsák.

Így szórakozva s tanulva jutottunk fel a hegység legmaga-

sabban fekvő nyergéig, hol a patak partján, czigány zene mellett költöttük el ebédünket.

Rövid pihenés után Bruck igazgató és Zorkóczy tanár urak vezetése mellett megnéztük a természeti szépségekben gazdag vidék szebb helyeit; gyönyörködtünk a tájban, mely a hegység déli oldalán, a Száva felé, festői tájakban ereszkedik alá. Egy szép tisztásra érve, Kurucz tanfelügyelő úr az egész társaságot lefényképezte.

4 óra tájban fájó szívvel hagytuk el megkedvelt helyünket s mintegy 2 órai kocsizás után Ujvidékre értünk, hol kellemes meglepetés várt ránk. Ugyanis a város gazdag terítékű vacsorát rendelt részükre a «Centrál» hôtel kioszkjában, minek élvezése közben a növendékek már-már lankadó vidámsága újból visszatért.

Velünk költötte el a vacsorát ngs. Petzy Popovits István kir. tanácsos, polgármester úr is, kinek rövid, de tartalmas beszédben mondott köszönetet Kurucz Gyula tanfelügyelő a szíves vendéglátásért. A növendékek felharsanó éljenzése követte a szónok szavait. Majd tanfelügyelőnkre, mint az eszme megvalósítójára emeltük poharunkat.

Hoffmann Amelie az intézet igazgatójának jelenlétét a nap folyamán nélkülöztük, mert ő és a tanári kar egy része az intézetben magánvizsgálatokat tartott. De mivel a növendékek örömében részt óhajtott venni, elénk jött Ujvidékre s épen vacsora közben lepett meg bennünket. Kitörő örömmel fogadtuk a nemeslelkü igazgatónőt.

De elérkezett a távozás ideje s mi búcsút vettünk a helytől, hol egy napot kellemesen szórakozva, vidáman s mi több, ismereteket szerezve töltöttünk el. Méltán említem fel az ismeretszerzést, mert az az őszinte csodálat és bámulat, mit egyes dolgok megtekintésénél tanusítottak, elárulta, hogy ilyesmit látni alig volt még alkalmuk.

Búcsút vettünk azoktól, kik bennünket szívesen, annyi melegséggel és barátsággal fogadtak, hogy azt a napot örökké emlékezetessé tették nekünk. Bruck Ignácz igazgató és Zorkóczy Lajos tanár uraknak tartozunk ezért köszönettel.

Midőn a vonat visszahozott bennünket a reggel csapongó kedélyeket hallgató tünődés és mélázás töltötte el, mindenki érezte, mily jól esett ez a kis szellemi felüdülés a mindennapi élet egyhanguságában.

Szabadka. *Kiss Ilona.*

II. A pozsonyi állami felsőbb leányiskola tavaszi kirándulásai.

Ezidén is elhatározta kedves igazgatónk, hogy a szokásos tavaszi kirándulásainkat megtartjuk. Igazgatónk elvét: «a míg a közelben lévőt alaposan nem ismered, addig a távolesőt ne keresd», a kirándulások rendezésénél is érvényesíti. Különben is Pozsony városa és a körülötte elterülő vidék oly sok nevezetességet tár a szemlélő elé, hogy a hazai történelem legfontosabb eseményeinek emlékeztetőit úton-útfélen megtalálhatjuk a némaságukban is ékesen beszélő romokban és számos épségben fönmaradt műemléken.

Alig kezdett tehát tavaszodni, növendékeink már nagy kíváncsian várták, hogy mikor, merre és hová is fogunk kirándulni? A kedvezőtlen időjárás miatt azonban egész május végéig kellett várakozniok. Végre egy szombat délelőttjén kijelentette az igazgató az I-ső és II-ik osztály növendékeinek: «Délután megyünk a Csallóközbe és megszemléljük a Duna kettészakadását és a kis Duna ágát!» Volt bámulás, hogy egy délután elégséges idő a Csallóközbe való eljutáshoz! Még magunk is gondolkoztunk, mert a Dunának Pozsony alatti kettéválását messzebbre esőnek képzeltük.

Kis növendékeink jó uzsonnával ellátva, pontban 3 órakor együtt voltak és megindult a menet az igazgató és az osztályfők vezetése alatt. Szép, árnyékos uton haladtunk a malomligeten át czélunk felé. Már menetközben sokat tanultak leánykáink. A sokféle gyár, az út mentén elterülő kertésztelepek, a szántóföldek terményei mindmegannyi magyarázni valót nyújtottak. Egy csörgedező pataknak kőrakásból készített hídján átkelve, Pálfy herczeg gyönyörű erdejébe jutottunk. Nefelejcscsel szegélyezett ösvény

vezetett le egészen a Dunáig. Jó két órai gyaloglás után egy szép tisztásra értünk, melyen a révész házikója állott. Előttünk folyt a Duna, szemben terült el a Csallóköz szigete. A meglepetés általános volt, hogy ily közel kaptuk a hajdani, «Arany kertet». A révész azután az egész társaságot átszállította, még pedig a kompon, a mi szintén újdonságszámba ment a legtöbbje előtt. Százados tölgyek alatt, épen a Duna kettős ágával szemben emelkedő dombon leheveredve, fogyasztottuk el az uzsonnánkat. Egy órai pihenés után visszafelé vettük utunkat. Most az országúton haladtunk a város felé, s itt, az épen épülő, igazán nagyszabású téli kikötőt szemléltette meg igazgatónk a növendékekkel.

Dalolva, jókedvüen érkeztek haza esti 9 órakor növendékeink.

*

A második kirándulást junius hó 8-ikán tettük meg. Ez már egész napi kirándulás volt és czélúl az osztrák határon fekvő Hainburg városkának és Deutsch-Altenburg fürdőhelynek fölkeresését tűztük ki.

Gyönyörű tavaszi idő kedvezett vállalkozásunknak. Pontban 9 órakor délelőtt indúlt a hajó Hainburg felé. Már maga a kikötő is mozgalmas képet nyújtott. Fiatal leánykák, a kisérő szülők, testvérek, az egész tanári-testület és számos érdeklődő nyüzsgött-mozgott a kikötőben, várva a hajó érkezését. Elindulásunkkor kendőlobogtatással és éljen kiáltásokkal búcsúztunk el a parton maradottaktól. Bozó Aladár révkapitány úr szivességből csapatonként megszemlélhették növendékeink a hajó berendezését, a mi nagyon tetszett nekik. Pozsony után az első állomás Dévény. Itt voltunk tavaly. Igen szép látvány tárul itt az utas elé. A Dunába ömlő Morva egy kis földnyelvet ölel körül, melyen hatalmas szikla emelkedik az ég felé, tetejében a dévényi rom és rajta a millenniumi Árpád-emlék. A parton sok kiváncsi várta a hajót. A kendőlobogtatás és az éljenzés ismétlődött. A Hymnus és a Szózat eléneklésével búcsúztunk el édes hazánktól, mert Dévény után már osztrák föld szegélyezi a Dunát. Alig félóráig tartó hajózás után Hainburg városkához értünk.

Ezen ezer éve fönnálló városka, a fölötte fönségesen emelkedő váromladékával barátságosan látszott köszönteni az érkezőket. A nap, mely az egymásra tornyosuló fellegek mögé rejtőzött, teljes pompájában ragyogva tört elő és meleg fénynyel árasztotta el a délfelé lapálylyá alakult dombvidéket. A parton Hainburg lakói, élükön Braunich főtanítóval (Oberlehrer) vártak a kiszállókra. A főtanító kis leánya fehér ruhában, kezében rózsacsokorral, üdvözölte a vendégeket és a bokrétát át is adta Rauschmann Czeczilia internátusi igazgatónőnek. Ugyancsak Braunich főtanító vezetése mellett néztük meg e régi városka nevezetességeit.

A város nyugati oldalán lévő bécsi kapun át vonúltunk be a városba megszemlélendő, a római időkből, (Hainburg-Deutsch-Altenburg es Petronell képezték a római Carnuntum-t) a hunnok- és ősmagyarok korából és a 16-ik és 17-ik századbeli török inváziók korából fölmaradt emlékeket. A városházában látunk egy római oltárt, s ugyanazon teremben a kereszténység eseményeit ábrázoló falfestményeket. Innen a hainburgi népiskolához mentünk, melynek udvarán a rómaiak temetőin használatban volt u. n. csont-, avagy hullaházat és a temető régi kerítését néztük meg. Ezen épület régebben tűgyár is volt, s csak egy-két évtized óta szentelték föl a kultura otthonául. Kiváltképen dús- és czélszerű fölszereléssel ellátott, tágas tornatereme tetszett meg nekünk, bár a rend és a tisztaság nem volt példás benne. Megható volt egy kis epizód, mely az iskolából kijövet játszódott le. Hainburgban van ugyanis Ausztria legnagyobb dohánygyára. A munkások épen déli pihenőjüket tartották, mikor mellettük elmentünk. A magyar szó hallattára néhányan nagy örömmel fordúltak növendékeinkhez és könyezve, büszkén mondogatták, hogy ők is magyarok.

Minthogy épen dél volt, az egész csapat a «Goldenes Lamm» című vendéglőbe vonult. A tágas és fás udvaron terített asztalok várták az éhezőket. Patrialkálisan, fesztelenül és jó kedvvel költöttük el a jól készített ebédet. Ebéd után a társaság egy része, t. i. a velünk jött szülők még Hainburgban maradtak és az országúton mentek aztán Deutsch-Altenburgba. A tanári testület a növendékekkel együtt a váromladék megtekintését határozta el.

Most a magyar kapun haladtunk a várhegy felé. Ez egy eléggé magas, lombos erdővel borított hegy; lábánál az utász kadett-iskola hatalmas épületét találtuk, s ennek remek parkján át vezet egy jó karban tartott szerpentin-út a hegytetőre. A rom egy hajdanában erős és nagy várnak omladéka. A magas várfalak, a bástyái még most is daczolnak a pusztulással. Bámulatosan épek a boltozatok. A kilátás is remek szép. Balra Ausztria terül el és majdnem Bécsig ellátni, jobbra pedig hazánk földje mosolyog felénk. A hegyről hüvös és kedves, habár hepe-hupás erdei ösvény vezet lefelé Deutsch-Altenburg fürdőig. Növendékeink minden fáradság nélkül, dalolva, virágokat szedegetve tették meg a majdnem kétórai sétát. Legelőször is a régi és restaurálása után majdnem újnak látszó templomnál állapodtunk meg. E templom történetét, mert még Szent István királyunk építtette, s a két különböző góth izlést, oltárait stb. Szántó tanár magyarázta meg a leánykáknak. Nemkülönben a templom tőszomszédságában lévő temető kápolnájának érdekes román építés-módját és az első két oszlopon látható kőkoronák jelentését. A koronák egyike állítólag Sz. István koronáját ábrázolja Most még tíz perczig tartó gyaloglás után végre a fürdőbe értünk. Deutsch-Altenburg igen csinos fekvésű; vize ként tartalmaz, hőfoka valamivel kisebb, mint Baden fürdő kénforrásainak, de azért eléggé hatásos. Van egy érdekes muzeuma, melyben a közeli Carnuntumban eszközölt ásatásoknak felszínre hozott ereklyéit őrzik.

Itt meguzsonnáztunk, s leánykáink sétálva és szép magyar nótákat dalolva töltötték el a visszatérésig való időt. Braunich főtanító családjával idáig is elkisért és velünk tért vissza a 8 órai hajóval. Hainburgban hálás köszönettel váltunk el a szíves osztrák kartárstól. Dévénynél a Szózat eléneklésével köszöntöttük hazánkat. 9 órakor pedig itthon voltunk. Nagy közönség várta a hajót és hatalmas éljennel fogadtak.

Leánykáink sok szépet láttak és tanultak e rövid idő alatt is és boldogak voltak, hogy osztrák földön magyar emlékeket találhattak.

Pozsony. *Schwarz Gabriella.*

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

Iskolai értesítőnk szemléjét ez évben is szokott lelkiismeretességgel ejtjük meg. Sajnos e szemle, noha tőlünk telhetőleg igyekeztünk teljessé tenni: nem nyújthat ez évben sem tiszta képet leányiskoláink összességének állapotáról. Az iskolák legnagyobb része, az elemi iskolák egyáltalán nem adnak ki értesítőket, a tanítónőképzők közül az államiak rendszerint nem s a felekezetiek közül csak némelyek adnak ki értesítőket. Lehetséges, hogy nem is jut el minden értesítő mihozzánk. De így csonkán is számot tarthat kis szemlénk olvasóközönségünk érdeklődésére, mert rövid foglalatban egymás mellé állított kivonataink legalább a felsőbb leányiskolák és polgári leányiskolák évről-évre való fejlődéséről számolnak be. Kérjük olvasóinkat ez úttal is, hogy az iskolák életéből vett alkalmi közleményeikkel az itt feltüntetett komoly iskolai munka képét életteljesebbé, áttekinthetőbbé és behatóbbá tenni sziveskedjenek.

I. Felsőbb leányiskolák.

1. A budapesti m. királyi állami felsőbb leányiskola és a vele kapcsolatos tovább képző tanfolyam 1898—99-iki huszonnegyedik iskolaévéről szóló értesítő. Közli: Szuppán Vilmos kir. tanácsos, igazgató.

Az iskolaév rendes időben kezdődött meg. 7-én volt az ünnepélyes megnyitás, 9-én pedig hozzá fogtak a tanításhoz. Az év történetéből kiemeljük a következőket:

A tanári testület ez évben is nagy gondot fordított a vallásos nevelésre. Minden héten tartottak iskolai ájtatosságot, úgy a róm. kath., mint az ág. hitvallású evangelikus és az izraelita növendékek részére. A róm. kath. növendékeket Karácsonykor és Husvétkor a gyónáshoz vezették.

Nagy súlyt fektetett a tanári testület az egészség föntartására is. Az osztályok, folyosók, lépcsőházak szellőztetése és fűtése a legnagyobb vigyázattal történt. Az iskolát meglátogatta Dr. Vargha László tiszti orvos és Dr. Schermann Adolf főorvos helyettes és a minden tekintetben kifogástalan eljárás felett megelégedésüket fejezték ki. Mindazonáltal kedvezőtlenebb volt az egészségi állapot, mint a múlt évben, mert 27 ragályos megbetegedés és 37 kitiltás fordult elő. Egy VI. osztálybeli növendék, Harczos Sarolta év közben elhunyt.

A testi nevelést két eszköz, a tornázás és a táncz mozdította elő.

A tanítás az állandó tanítás-menet szerint folyt. A tanári testület,

az igazgatóval az élén, teljes odaadással végezte fárasztó munkáját, erőt és buzdítást merítve a vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr elismerő-leveléből. Különös figyelmet fordítottak az idegen nyelvek elsajátítására, s ezt a feladatot a csoport-tanítás vezette eredményre.

A női kézimunkát a múlt évben kidolgozott uj tanmenet szerint tanították. Különösen igyekeztek magyar stylű minták által úgy a kézimunkáknak, mint a rajzoknak magyar jelleget adni.

A VI. osztályos növendékek látogatták az ág. hitv. evang. elemi iskolát, hogy a neveléstanban elsajátított ismereteket gyakorlatban is lássák alkalmazni.

Az iskola nagyobb növendékeit elvezették a Nemzeti Szinházban rendezett klasszikus ifjúsági előadásokra. A nagyobb növendékek közül azok, kik a rajz- és festésben különösen akartak haladni, rendkívüli órákon nyertek oktatást Szerémi Alajos int. rajztanártól.

Tanulmányi kirándulást tettek a növendékek Aquincumba, a Gazdasági Muzeumba, a Nemzeti Muzeumba, az Orsz. nőipariskola kézimunka-kiállításába, az Igazságügyi palotába, a Bakács-téri román stylű templomba, az új országházba, gróf Zichy Jenő kelet-ázsiai kiállításába, a budavári Mátyás-templomba, az Allatkertbe és a vizsgálatok után Visegrádra.

Szeptember 22-én megható gyászünnepet rendezett az intézet Erzsébet királyné halála alkalmából.

Április 11-én a felső osztályok növendékei Isaszegre zarándokoltak, s az ünnepély után gyönyörű babérkoszorút helyeztek az ott elesett névtelen hősök sirjára.

Rendeztek két ének- és szavaló-estét, az ének- és szavalásban elért eredmények felmutatása czéljából.

A tanári testület 15 értekezletet tartott. A tanári testületben több változás történt, Révy Ferencz, az iskola régi tanára az egri felsőbb leányiskola igazgatójává, Torkos Lászlót czímzetes igazgatóvá nevezte ki a király. Ez alkalomból az iskola az Orsz. Nőképző Egyesülettel egyesülten szépen sikerült ünnepélyt rendezett Torkos László tiszteletére.

Az igazgató s a tanári testület több tagja fejtett ki irodalmi és egyesületi működést.

A lefolyt évben többen meglátogatták az iskolát; a vizsgálatokon pedig megjelentek: Dr. Axaméthy Lajos és Hómann Ottó miniszteri tanácsosok, Dr. Morlin Emil min. osztálytanácsos. Józsa Mihály segéd-tanfelügyelő és Dr. Erődi Béla kir. tanácsos. Junius 5—15-ig tartattak a nyilvános vizsgálatok, ugyanezen idő alatt rajzból és kézimunkából kiállítást rendeztek.

15-én volt a záróünnepély, melyen az igazgató tartalmas és lelkesítő beszédben búcsúzott el a VI. oszt. végzett növendékektől. — Az intézet *tanári testülete* 31 tagból állott. Köztük tanítónők: *Bakberné Goldzieher Ilona*, özv. *Bockelbergné Zimmermann Ilona*, *Bosányiné Edwards Ellen*, *Buzogány Ágnes*, *Décsei Janka*, *Egan Luiza*, *Hermann Róza*, *Kurczné Zelles Etelka*, *Odor Emilia*, *Odor Henrietta*, *Schlatterné Juhász Krisztina*, özv. *Sólyomné Rozenberg Izabella*, *Szekeres Margit*, *Vargyasné Petz Vilma* és *Andreánszky Olga* helyettes tanítónő. A növendékek létszáma, mind a hat osztály párhuzamos lévén, 453 volt. *Vallás szerint:* róm. kath. 130, ág. ev. 21, helvét 19, görögkel. 1. izrae-

lita 282. *Anyanyelv szerint:* magyar 449, német 4. Az V. osztályban 40 közül 23, a VI. osztályban 34 közül 19 tanult latin nyelvet a vallás- és közoktatásügyi Miniszter 17843/1898. szám alatt kelt rendelete értelmében. A tovább képző tanfolyamon szintén volt latin nyelvi tanóra. Az értesítő közli a tananyag-kimutatást, a továbbképző tanfolyam tantervét és részletes kimutatást a könyvtár gyarapodásáról. A növendékek 5 frt beiratási díjat és évi 80 frt tandíjat fizetnek.

2. A Budapest székesfővárosi I. ker. nyilvános községi felsőbb leányiskola hetedik értesítője. Szerkesztette: Póra Ferencz igazgató.

A tanítás rendes időben kezdődött és zavartalanul folyt egész évben; junius havában Berecz Antal miniszteri biztos jelenlétében tartották meg az évi vizsgálatokat. A róm. kath. vallású növendékek hittani vizsgálatára érseki biztosúl Dr. Nemes Antal budavári plébános küldetett ki. Az értesítő sajnálattal konstatálja, hogy a szülők a vizsgálatok iránt csekély érdeklődést tanusítottak. Az *egészségi állapot* elég jó volt; járványos betegségek miatt a növendékek 15 százaléka kitiltatott ugyan, de nagyobbrészt nem saját, hanem testvérei betegsége miatt. — Az iskola ez évben már másodizben kapott miniszteri elismerést. Iskolai ünnepélyeket többet tartottak. Az első szept. 19-én Erzsébet királyné emlékére tartott gyászünnepély volt, melyen úgy mint a többi ünnepélyeken Novák Sándor tartott beszédet. Megünnepelték márczius 15-ikét, április 11 és junius 8-ikát. Sikerült hangversenyt rendeztek a tanulók az igazgató nevenapján és az évzáró-ünnepen. A tanári testület több tagja működött irodalmi téren és az egyesületi életben. A *tanári testület* 17 tagból állott. Köztük tanítónők: *Anderkóné Kronich Melanie, Győry Ilona, Novákné Tavaszi Margit, Fogátsné Staudinger Zsófia, Ujházy Irma, Weinmann Katalin.* A növendékek létszáma 201 volt. *Vallás szerint:* róm. kath. 173, gör. kel. 3, ev. ref. 12, ág. hitv. 7, izraelita 6. Tandíj évi 40 frt, vidékiek azonban 60 frtot fizetnek.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Leányok latin- és görögnyelvű szinielőadása. Az Országos Nőképző-Egylet leánygymnáziumában a mult tanév végén latin- és görögnyelvű szinielőadást rendeztek. A napi lapok kellően méltatták akkor ez előadások sikerét, mi e helyütt csak a feledéstől akarjuk megóvni egy nagynevű publiczistánknak (Rákosi Jenőnek) elismerő szavait, melyben a magasabb fokú nőnevelés értékességét magasztalja. A «Budapesti Hirlap» junius 4-iki számában ismertetve az érdekes előadásokat, végül a következőket mondja:

«Ez az iskolai ünnep fölujítása régi időkből az iskolai szinielőadásoknak, a külső és belső jó ízlés pazar pompájával a rendezők részéről, az eszközök teljes egyszerűsége mellett. Mennyi báj, mennyi érzelem, mennyi kitartás, mily tanulékonyság, mily fogékonyság, mily édes magyar szemérmesség és mily éle mégis a szellemnek és tudásnak az előadók részéről. És mily élvezet, mennyi tanulság a hallgatók számára!

Fiatal lányok fölolvassák saját értekezésüket a klasszikus irodalom remekeiről. Világos, abból szedik gondolataikat, a mit tanultak. De ismerik minden rejtekében a nemes tárgyat: betéve mondják el görögül is, magyarul is. És mily hittel, mily közvetetlenséggel, mily értelmességgel és érzéssel. Nem színészkednek, nem ágálnak, stilust tudnak, csodás egyszerűség és keresetlenség van bennök. Meg is érezték, meg is értették a föladatukat. Rájöttem, hogy egy ilyen jó ízlésű iskolai előadásban szebb, nemesebb, természetesebb, plasztikusabb Szofoklesz, mint a modern szinpad és szinjátszás raffinált eszközeinek és módjának zavaros keretében.

És azt kell mondanom: mily nagy és nevezetes dolog, ha lányaink e nemes és ízlésedző iskolán keresztül jutnak a modern élet konfuzus művészetének pretenziói és evolucióí elé. A ki bele tudott menni Homéroszba, Szofokleszbe és gyönyört tudott benne találni, az egy életre való tőkét gyűjtött magának esztétikai élvezetei számára.

Elvégre a lánygimnázium nem azt jelenti, hogy lányainkból fiúkat neveljünk. Minden mama tudja, hogy legjobb a leányt a maga idején férjhez adni. Jó és boldog asszony pedig minden lány lehet a latin és görög nyelv tudása nélkül is. De vannak tanulékony vágyu lányok. Alkalom ezeknek a gimnázium, hogy tehetségük, tudásra szomjas lelkök, a közönségesnél nagyobbra termett hivatásuk éhen ne haljon, italát, táplálékát megtalálja. És jöhet egykor egy vagy több, a ki gazdag kamattal fizeti meg a nemzetnek, a mely gondoskodott arról, hogy a tehetsége veszendőbe ne menjen csak azért, mert nem férfi.

A világ kezdete óta tudjuk, hogy a férfi hivatása *erősnek*, az asszonyé *szépnek* lenni. Ma is így van, ezentúl is egy lesz a világ végéig. De fogalmaink változnak az erősről és a szépről. Megtanuljuk, hogy a kettő egy. A férfinak az ereje a szépsége, a nőnek a szépsége az ereje. De régen a férfi ereje alatt a brutális hatalmat értettük, a nő szépsége alatt kendőzött testet. A modern nevelés eszménye az egészséges lélek és az egészséges test, asszonynál és férfiúnál egyaránt. Harmonikus, édes kifejlődése minden tehetségeknek: széppé, erőssé, szerénynyé, szemérmessé, önállóvá, bölcsecsé, bátorrá, biztossá teszi az embert. A pipereség nem szépség, az atlétaság nem erő, a bátortalanság nem szerénység, a tudatlanság nem szemérmesség, a makacsság nem önállóság, a fönhéjázás nem bölcseség, a vakmerés nem bátorság és a szemtelenség nem biztosság a föllépésben. Ezeken a tulajdonságokon osztozik a nevelés: az egyoldalú nevelés végleteket és ellentéteket támaszt; a harmonikus, a lélekre, ízlésre nemes eszközökkel törekvő nevelés a görög művészi nagyságokban plasztikus kifejezést nyert szerény, szép és vonzó tulajdonságokat fejleszti nagyobbra. Ezeket gondoltam el, a mikor ma a bájos, rózsásarczú, okosszemű lánysereg ajkáról görögöt, latint és magyart hallottam.

A künn dulakodó világ is eszembe jutott egy pillanatra s ekkor így szóltam magamban: de hisz ez a Vesztaszüzek temploma, a hol serdülő lányok egy nemesebb élet, egy szebb világ tiszta tüzét ápolják, élesztik, dicsőség érte vezetőiknek.

A közönség, a mely velem ott volt, néhány íróból, néhány professzorból, néhány papából, néhány tanulóból és sok mamából telt ki, a kinek büszke boldogságtól dobogott a szíve. Mindnyájuk élén ott volt Wlassics kultuszminiszter, a ki merész kézzel megalkotta a lánygimnáziumot s ma gyönyörködött a sikerében».

*

A felsőbb leányiskolák érdekében a *középiskolai tanár-egyesület* nyári közgyűlésén érdekes és szakszerű előadást tartott a leányiskolák miniszteri biztosa, *Szuppán* Vilmos, ezen leányiskolák reformjáról. A következő határozati javaslatokat terjesztvén elő:

1. A felsőbb leányiskola keretében szervezendő gimnáziális tanításról a közgyűlés ezuttal nem határoz, hanem bevárja az intézmény gyakorlati kipróbálásának eredményét.

2. A tervezet és tanterv a gimnáziális tanítástól függetlenül veendő revizió alá, minthogy arról pótlólag rendeletben lehet intézkedni.

3. A felsőbb leányiskola középiskolai jellegű, hat osztályú és egységes tanfolyamú intézet, mely a nemzeti szempont következetes alkalmazása és a modern nyelvek irodalmainak fölhasználása mellett megadja a leánynak a nemzet közös műveltségének azon részét és irányát, melyet a vezető osztály férfitagjai a gimnáziumban vagy reáliskolában szerezhetnek.

4. A felsőbb leányiskolák felügyelete végleges és teljes rendezést kiván.

5. A felsőbb leányiskolákban ezentul alkalmazandó tanároknak és tanítónőknek egyenlő, még pedig középiskolai kvalifikációjuk legyen;

a tanári testületek szinvonalának emelése végett a középiskolaiakhoz hasonló intézkedések szükségesek.

6. A «felsőbb leányiskola» név nem felel meg; fölcserélendő «leány-liczeum», avagy «leány-középiskola» névvel.

7. A felsőbb leányiskola helyzete a közoktatásügy szervezetében fölállításának és föntartásának föltétele, szervezete s a benne alkalmazandó tanárok és tanárnők képzése és képesítése törvény által szabályozandó.

Hozzászólottak *Révy* Ferencz (Eger), *Bátori* Ármin (Déva) és *Czigler* Ignácz (Kassa). Érdemleges vita nélkül csak annyit mondott ki a közgyűlés, hogy felsőbb leányiskolát csak ott állítsanak, a hol már van polgári leányiskola.

*

Brunswik Terézia emléke. Az I. ker. Mikó-utcza 1. számu ovodaház falára a fő- és székváros emléktáblát készíttetett gróf *Brunswik* Teréz emlékére, a ki az első ovodát alapította ebben a házban, 1828-ban. A gyermekvédő kongresszus tagjai jelenlétében szeptember hó 16-án volt az emléktábla ünnepélyes leleplezése, melyen a székesfőváros nevében *Szabó* Károly tanácsos tartott beszédet, kijelentvén, hogy a mint a főváros emelte, úgy meg is fogja tartani az emléktáblát.

A kongresszus nevében *Verédy* Károly kir. tanfelügyelő köszönte meg a fővárosnak áldozatkészségét. Utána *Péterfy* Sándor kir. tanácsos, az országos kisdedóvó egyesületek nevében mondott szép beszédet. A leleplezés előtt az országos kisdedóvónőképezde énekkara elénekelte Késmárky képezdei zenetanár alkalmi szerzeményét, melyet Pósa Lajos «Szeresd a gyermeket» czímü költeményére készített. Az ünnepélyt a Fröbel óvónőképző intézet éneke fejezte be.

*

Felsőbb leányiskola Pápán. A pápai főiskola igazgatótanácsa legközelebb tartott ülésén elhatározta, hogy az 1900/1-ik iskolai évre Pápán egy felsőbb leányiskola felállítását fogja javasolni az egyházkerületnek. Az igazgatótanács ki is küldött egy bizottságot a tervezet elkészítése végett s azt majd a jövő tavaszi közgyűlés elé terjesztik. Kijelölték már a házat is, melyben a felsőbb leányiskolát elhelyeznék.

*

A «Tanítónők Otthoná»-nak kibővítése. A M. D. E. által fentartott «Tanítónők Otthoná»-ban május 1-jétől, vagyis az új épület átvételétől 65 tanítónő és nevelőnő volt hosszabb-rövidebb ideig megszállva, kik után a bevétel 2126 frt volt. Állandó lakó a tavasz óta hat költözött be, névszerint br. Barkóczyné Dömök Antónia, Bayer Karolina, Dirmonta Mária, Kéri Leopoldin, Laufer Sarolta (Hirsch alapítványon), Turay Luiza. Ez idő szerint összesen 19 állandó lakó van az Otthonban és pedig 7 alapítványos, 2 félfizető és 10 fizető. Ruha- és bútorneműekben az Otthon és benlakói jelentékeny adományokban részesültek. Az adakozók közül felemlíthetjük gr. Battyányiné Trefort Edith úrnőt, Kuria Mária, Lauffer Sarolta, Lieszkovszky Mária, Härting Gusztávné, Bayer Karolin, Benczur Zsuzsánna és Mórász Gyuláné úrnőket. Az új Otthon

belső felszerelését Herich Károlyné alelnöknő nagy gonddal, ízléssel és fáradságot nem kímélve foganatosította. Az érdeklődő tanítónőknek az igazgatóság mindenkor a legnagyobb készséggel nyujt alkalmat e kedves és barátságos Otthon megtekintésére.

*

Új német folyóirat a nőknek. Rendkivül ízlésesen kiállított és kitünően szerkesztett folyóirat jelenik meg német nyelven 1899. márczius 1-je óta Bécsben «Dokumente der Frauen» czímmel. Kiadják és szerkesztik Auguste Fickert Marie Lang és Roza Mayreder. Mindhárom írónő buzgó harczosa a női munkának és a női jognak. A folyóirat kéthetenként jelenik meg, s női mozgalom és nőnevelés körébe vágó érdekes czikkeken kivül szépirodalmi rovata is van. A munkatársak közt olvassuk többek közt dr. Käthe Schimacher, Elisa Ichenhauser, Ida Mannheimer, Marianne Hainisch neveit is, kik mint a német nőmozgalom vezetői általában ismeretesek. A folyóirat érdekes közleményeire időnként visszatérünk.

*

Pályázat. A Mária Dorothea-Egyesület a «Tanítónők Otthoná»-ban megüresedett ingyenes állami alapítványi helyre pályázatot hirdet. Pályázhat munkaképtelenné vált állami népoktatási tanintézetben működött tanítónő, ki az egyesületnek már legalább három évig tagja volt, szegény és feddhetlen magaviseletű. A kérvényeket, keresztlevél, orvosi bizonyítvány és eredeti működési okiratokkal felszerelve, az egyesület alelnökénél, Herich Károlyné úrnőnél, IV., Mária Valéria-utcza 5. szám alatt, folyó évi október hó 15-ig kell benyujtani.

A Mária Dorothea-Egyesület elnöksége.

IRODALOM.

«ERZSÉBET» Magyarország királynéja (1867—1898.). Irta: dr. *Márki Sándor*. Budapest, Franklin-Társulat kiadása. Ára díszes, márvány-utánzó táblába kötve 5 frt.

Kegyeletes és az iskolai élet szempontjából nagy fontosságú művet adott ki a *Franklin-Társulat* a föntebbi címmel. Márki Sándor a jeles történetíró halmozta e művében össze az imádott királyné életére vonatkozó legfontosabb és legérdekesebb adatokat, értékes anyagot gyűjtve ezzel a királyné irodalmi emlékszobra számára. Maga Márki ez emlékszobrot nem alkotta meg, csak vázolta; csak történetet írt, időbeli sorrendbe illesztve a nagy gonddal, szorgalommal, sok tudással és fáradsággal gyűjtött adatokat. Az egységes élet és jellemrajz kiérzik ugyan az adatok halmazából, de az olvasónak magának kell azt megalkotni, képzelete segítségével lelki szemei elé állítani. És épen azért emeltük ki, hogy a mű megjelenése az iskolai élet szempontjából kiváló fontossággal bir. Az országszerte évenkint tartandó *Erzsébet királyné* ünnepek alkalmára kiapadhatatlan becses forrásul szolgál e mű az emlékbeszédet tartó tanítók, tanítónők számára. Mindenik saját egyéniségének, tanítványai felfogásának megfelelőleg önállóan alkothatja meg e mű segítségével a dicsőült királynő képmását, saját lelkéből adva hozzá az érzelmek melegét, hogy így az emlékezés szívből jöve, szívhez szóljon mindenkor. Leányiskoláink könyvtárából semmi esetre sem szabad épen ezért Márki könyvének hiányoznia. A mi a könyvet közelebbről véve illeti, 142 nagy negyedrét oldalon számos képpel (38 kép és 5 drb nagy kép-melléklet) diszítve került az a piaczra. Két részből áll: az első «*Erzsébet királyné mithosa*» czím alatt azt az emlékbeszédet foglalja magában, melyet a kolozsvári Ferencz József tud. egyetemnek 1898 nov. 19-én tartott közgyűlésén dr. Márki Sándor mondott, a második rész a szerző megjegyzése szerint az ezen beszédhez alapul szolgáló adatgyűjtés. Ez a rész tehát *Erzsébet királyné krónikáját* tartalmazza s a következő fejezetekre oszlik. I. A császárné 1853—1863. II. A császárné s a magyarok 1863—1866. III. A kiegyezés és a koronázás. IV. «A magyar asszony» 1867—1874. V. 1874—1879. VI. Közügyek és utazások 1880—1889. VII. «Mater Dolorosa». VIII. Az ezredéves ünnep, 1896. IX. A királyné utolsó évei és halála. Ha hozzátesszük, hogy a tudós szerző az adatokat a leghitelesebb forrásokból, emlékiratokból, országgyűlési iratokból, hivatalos feljegyzésekből merítette, s egyszerű világos, vonzó előadással kapcsolja egybe, s hogy Erzsébet királynénak ennél terjedelmesebb és értékesebb anyagból alkotott *Krónikája* magyar nyelven még nem jelent meg, ékes ajánló szavaknál jobban kiemeltük a mű nagy becsét és használhatóságát.

S. I.

RÖVID LATIN NYELVTAN a leánygymnasiumok számára és magánhasználatra irta *De Gerando Antonina*. I. rész. Alaktan 95 l. Kolozsvár. 1899. Ára 1 kor. 20 fillér.

Nagy érdeklődéssel vettem kezembe e kis könyvet, mely tudtommal első a gymnasiumi leánynövendékek számára készült latin grammatikák sorában. Szerző, ki saját nyilatkozata szerint 3 évtized előtt vetette meg alapját e kézikönyvnek s javítgatott rajta mindezideig tanítás közben, jóval többet tett a kiváló római műbíráló Horatius követelésénél: «nonum prematur in annum», oly körülmény, mely már előzetesen is némi tiszteletre s elismerésre készteti e könyv ismertetőjét szerzője hosszú s érdemekben gazdag működése s tanító pályáján tett tapasztalatai iránt. Mily elvek vezérelték szerzőt munkája megírásában, világosan kifejti rövid előszavában :

«Tárgyát megszerettetni s növendékeinek a szellemi munkát könnyűvé, édessé tenni» bízvást lehet jelszava az oly tanítónak, ki nem Istentől gyűlöltnek tekinti magát nehéz pályáján.

De ha soraimban, melyeknek czélja nem bírálat — erre hivatottabbaknak, de főként a tapasztalatnak hagyva e feladatot — hanem csupán ismertetése ezen úttörő munkának, mégis nehány megjegyzést teszek, teszem azt azon keresetlen őszinteséggel s jóakarattal, melyre szerzőnek hasonlóan őszinte szavai mintegy felhatalmazni látszanak.

Örvendetes jelenség mindenesetre, hogy újabb tankönyvirodalmunk mindinkább törekszik a szerzőnk által is annyira hangoztatott *kiválasztásra* s megrostálásra a tanítás anyagát illetőleg s kerüli a *nehézkes, emészthetetlen eruditiót*, mely valóban csak kinos s keserű reminiscentiákként marad meg mindenha a minden iránt annyira fogékony ifjú lélekben, nemkülönben a gyermekkel gyakran együtt «drukkoló» szülőkben ; s szerez annyira fonák fogalmakat s ellenségeket egyrészt a nyelvtani tanultatást s a classikusokkal való foglalkozást illetőleg, másrészt őszinte szánakozást azok iránt, kik elég lelketlenek s ridegek e limlommal foglalkozni s az ifjúságot talán «rendszeresen gyötörni s butítani.»

Nem eléggé méltányolható tehát, hogy az efféle nyelvtan lehetőleg rövid foglalatja legyen azon nyelvi jelenségeknek, melyeknek ismerete múlhatatlan kelléke minden további haladásnak s melyre szerzőnk is komolyan törekedett. De ne feledjük, hogy ez a megrostálás nem oly kiküszöbölési művelet, melyet sok lényeges dolognak egyszerű elhagyásával el lehet érni, mint azt e műben kissé radikálisan találjuk.

Ez elhagyások daczára nagynak tartom a könyv 95 lapnyi terjedelmét, mely legalább egy negyedével rövidebb lehetne, t. i. akkor is kimaradna a rendhagyó igék csoportos felsorolása, melynek hiányát nem tudom érteni s melynek felvételét egy újabb kiadásban szükségesnek tartom. Ezen egy tartalmilag tanulságosan szerkesztett s a leánygymnasiumok tantervéhez alkalmazott olvasókönyv segíthetne, melynek használata mellett a tartalomhoz fűzhetnők a nyelvalakok elsajátítását, időnként az olvasmányból készítendő áttekinthető csoportosítással.

Ez közvetlenebbé tenné a tanítást azáltal, hogy a tényekből magával a tanulóval fogalmaztatjuk meg a szabályokat s gondolkozásra tanítjuk s nyelvi érzékét fejlesztjük s egy nagy angol pædagogus szavai szerint a nyelvtanítást a lélek logikai iskolájává teszszük. Ez természetesen korántsem teszi kényelmessé a szóbeli tanítást, mely nagy routint s fáradt-

ságot nem ismerő munkát kíván a különben jártas s ügyes tanártól is. Egy ilyen olvasókönyv mellett bátran elhagyhatók volnának csekély kivétellel könyvünk mindazon példái, melyek úgy látszik az előző nyelvtani anyag begyakorlásául vannak szánva s azonfelül szerény nézetem szerint a tanítás ezen fokán nehezek is, no meg kevés kivétellel nem is oly valódi remekek, melyek mint örökbecsűek érdemesek volnának a könyv nélkül tanulásra, a melyre pedig az előszó is oly méltán helyez súlyt.

Igy természetesen elhagyandó volna a szoros nyelvtani részből a Lupus et agnus meséje, nemkülönben a könyv végén levő Cornelius Neposból vett olvasmány is s az egyfelől így megrövidült anyag sok elkerülhetetlenül szükséges nyelvi pótlással gazdagodhatnék, mely nem annyira tanulásra, mint inkább a szóbeli előadás alapján tanultaknak megrögzítésére s ismétlő összefoglaló áttekintésre volna hivatva.

Egyet azonban határozottan kifogásolni vagyok kénytelen s ez a magyar fordításokban közölt olvasmányoknak s példáknak magyartalansága, mely semmi esetre sem maradhat így egy következő kiadásban. Inkább a két nyelv eltérő s egyező sajátságait kellett volna feltüntetni szószerinti fordítás helyett; ez csak üdvös hatással lehet a magyar tanításra is.

Végül néhány nem szabatos kifejezést (22. lap 1—2. sor, — 76. lap 9. sor) s elavult definiót kell a különben czéljának megfelelő kis könyvben kifogásolnom. A mi a könyv technikai részét s árát illeti, csak dicséretet érdemel.

Ezek után ajánlom a könyvet az erre leghivatottabb forumnak — a tapasztalatnak. Usus plura docebit.

Danczer Béla.

*

VEGYTAN, ÁSVÁNYTAN ÉS FÖLDTAN. Polgári és felsőbb leányiskolák számára. Irta Rybár István, az «Erzsébet-nőiskola» tanára. Ötödik kiadás. Budapest. Kókai Lajos bizománya.

Ezt a kitünő kis könyvet, mely rövid néhány év alatt 5-ik kiadást ért, s mely e helyütt már ismertetve volt, új kiadása alkalmából jó ismerősként üdvözöljük s az illető intézetek tanárainak figyelmébe ajánljuk. A könyv engedélyezési száma 2823/899. eln. szám.